

**VYSOKÁ ŠKOLA BÁŇSKÁ – TECHNICKÁ UNIVERZITA
OSTRAVA**

EKONOMICKÁ FAKULTA

KATEDRA NÁRODOHOSPODÁŘSKÁ

Surovinová vybavenost zemí OPEC a její vliv na ekonomický růst
Natural Resources of the OPEC Countries and their Impact on Economic Growth

Student: Bc. Sandra Jandušíková
Vedoucí diplomové práce: Ing. Michaela Tichá, Ph.D.

Ostrava 2016

VŠB - Technická univerzita Ostrava
Ekonomická fakulta
Katedra národohospodářská

Zadání diplomové práce

Student: **Bc. Sandra Jandušíková**

Studijní program: N6202 Hospodářská politika a správa

Studijní obor: 6202T027 Národní hospodářství

Téma: Surovinová vybavenost zemí OPEC a její vliv na ekonomický růst
Natural Resources of the OPEC Countries and their Impact on Economic Growth

Jazyk vypracování: čeština

Zásady pro vypracování:

1. Úvod
2. Vymezení surovinových zdrojů a jejich vyčerpatelnost
3. Surovinová vybavenost a ekonomický růst v empirických studiích
4. Vliv surovinové vybavenosti na ekonomický růst zemí OPEC
5. Závěr

Seznam použité literatury

Seznam zkratk

Prohlášení o využití výsledků diplomové práce

Seznam příloh

Přílohy

Seznam doporučené odborné literatury:

GYLFASON, Thorvaldur. Natural Resources and Economic Growth: What is the Connection? *Center for Economic Studies & Ifo Institute for Economic Research*. August 2001, no. 530. ISSN 1617-9595.

JENÍČEK, Vladimír a Jaroslav FOTLÝN. *Globální problémy světa v ekonomických souvislostech*. Praha: C. H. Beck, 2010. ISBN 978-80-7400-326-4.

LANDES, David S. *Bohatství a bída národů. Proč jsou někteří tak bohatí a někteří tak chudí*. Praha: Nakladatelství BB/art, 2004. ISBN 80-7341-291-8.

Formální náležitosti a rozsah diplomové práce stanoví pokyny pro vypracování zveřejněné na webových stránkách fakulty.

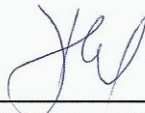
Vedoucí diplomové práce: **Ing. Michaela Tichá, Ph.D.**

Datum zadání: 20.11.2015

Datum odevzdání: 22.04.2016

Ing. Martin Štěpánek, Ph.D.
vedoucí katedry

prof. Dr. Ing. Dana Dluhošová
děkanka fakulty

Prohlašuji, že jsem celou diplomovou práci, včetně veškerých příloh, vypracovala samostatně.

V Ostravě dne 22. dubna 2016

Podpis

Sandra Jandurková

Poděkování

Na tomto místě bych chtěla poděkovat Ing. Michaele Tiché, Ph.D. za odborné rady, pomoc, připomínky a inspiraci pro zpracování této diplomové práce.

Obsah

1	Úvod.....	4
2	Vymezení surovinových zdrojů a jejich vyčerpatelnosti	5
2.1	Ekonomický růst.....	5
2.2	Přírodní statky versus ekonomické statky	7
2.3	Vývoj využívání přírodních zdrojů a jejich důsledky pro společnost	8
2.4	Složky přírodního bohatství.....	10
2.5	Oceňování přírodních zdrojů	13
2.6	Vývoj spotřeby energie a teritoriální struktury vybraných přírodních zdrojů.....	15
2.7	Surovinové hospodářství	18
2.8	Ozbrojené konflikty a přírodní suroviny	20
3	Surovinová vybavenost a ekonomický růst v empirických studiích.....	20
3.1	Přírodní zdroje a ekonomický růst.....	21
3.2	Fiskální politika versus přírodní zdroje	25
3.3	Přírodní zdroje jako zdroje prokletí a holandská nemoc	26
3.4	Shrnutí	29
4	Vliv surovinové vybavenosti na ekonomický růst zemí OPEC.....	30
4.1	Organizace zemí vyvážejících ropu.....	30
4.2	Komparativní analýza vztahu nerostných surovin a ekonomického růstu	36
5	Závěr	58
	Seznam použité literatury.....	61
	Seznam zkratk	66
	Prohlášení o využití výsledků diplomové práce	
	Seznam příloh	

1 Úvod

Země vyvážející ropu a jejich ekonomická úroveň v porovnání s jejich přírodním bohatstvím jsou tématem této diplomové práce. Největší naleziště ropných zásob se nacházejí především na území arabských států. Ropa je v současné době surovinou, která je nezbytná pro každodenní žití společností na celém světě. Nejenom ropa, ale i ostatní přírodní zdroje jsou významnými výrobními faktory, které mohou jak negativně, tak pozitivně ovlivnit ekonomickou úroveň v jednotlivých zemích.

Cílem této diplomové práce je vyhodnotit, zda může mít surovinová vybavenost zemí vliv na ekonomický růst.

Diplomová práce je rozčleněna na tři hlavní kapitoly, vyjma úvodu a závěru. Mezi tyto stěžejní kapitoly patří vymezení surovinových zdrojů a jejich vyčerpatelnost, rešerše empirických studií a komparativní analýza aplikovaná na země OPEC.

Náplní první části diplomové práce je popis ekonomického růstu, s ním souvisejících výrobních faktorů, rozlišení potenciálního a skutečného produktu a nastínění měření ekonomického růstu. Odlišnosti mezi přírodními a ekonomickými statky jsou popsány v další části této kapitoly. Poté se kapitola věnuje vývoji využívání přírodních zdrojů, jejich důsledkům pro společnost, jednotlivým složkám přírodního bohatství a způsobu oceňování přírodních zdrojů. Vývoj spotřeby energie, teritoriální struktury vybraných přírodních zdrojů, surovinové hospodářství a ozbrojené konflikty kvůli přírodním zdrojům uzavírají tuto část.

Druhá část této práce se věnuje surovinové vybavenosti a ekonomickému růstu v rešerši empirických studií. Všechny použité empirické studie hovoří o významu přírodního bohatství z hlediska ekonomického růstu a ekonomické úrovně jednotlivých zemí.

Komparativní analýza vybraných proměnných je součástí třetí, potažmo nejdůležitější kapitoly této práce. Pro komparaci bylo vybráno 12 proměnných zemí organizace OPEC. Použité proměnné byly porovnávány na základě grafů programu Excel. Jako vstupní data pro aplikaci komparativní analýzy byly použity údaje z databáze Světové Banky, OPEC a ze statistického portálu Statista, který provozuje společnost s ručením omezeným s názvem Statista. Tato společnost sídlí v Hamburku, ale pobočky má také v Evropě či New Yorku. Její hlavní náplní činnosti je poskytovat statistiky, či kvantitativní údaje pro výzkum a s ním související informace. V této části diplomové práce jsou nejprve porovnávány proměnné týkající se surovinové vybavenosti (např. zásoby ropy či zemního plynu, export apod.). Poté je srovnáván vývoj ekonomické úrovně vyjádřený pomocí HDP/obyvatele (PPP, USD) na základě

rozdělení zemí podle HDI. Závěr kapitoly je věnován komparaci vývoje cen ropy a tempa růstu reálného produktu v letech 1994-2014.

2 Vymezení surovinových zdrojů a jejich vyčerpatelnosti

V následující kapitole se práce zabývá popisem pojmů, které úzce souvisí s přírodním bohatstvím a přírodními zdroji. Začátek této práce je věnován ekonomickému růstu, jelikož je v práci zkoumán vliv surovinové vybavenosti na ekonomický růst. Jednotlivé podkapitoly jsou pak zaměřeny na popis odlišností mezi přírodními a ekonomickými statky, dále je nastíněn vývoj využívání přírodních zdrojů a důsledky, které z nich plynou pro společnost, jednotlivé složky přírody a způsoby oceňování přírodních zdrojů. Následující podkapitoly jsou věnovány vývoji spotřeby energie a teritoriálním strukturám vybraných přírodních zdrojů a surovinovému hospodářství. Závěr této kapitoly se zabývá vznikem ozbrojených konfliktů v souvislosti s přírodními zdroji.

2.1 Ekonomický růst

Ekonomický růst vyjadřuje výsledek proměn dostupných výrobních faktorů v daném státě a změn v intenzitě využití těchto výrobních faktorů. K růstu reálného HDP dochází díky postupnému zvětšování počtu pracovníků, akumulací kapitálu a používáním rozsáhlejšího objemu půdy a surovinového bohatství. Druhým případem růstu reálného HDP je intenzivnější využití daných výrobních faktorů. První případ je označován jako extenzivní ekonomický růst a druhý případ jako intenzivní ekonomický růst, jak uvádí Jurečka (2010a).

Pro realizaci extenzivního ekonomického růstu jsou nutné vklady výrobních činitelů, neboli výrobní faktory, jinak nazývané jako vstupy či inputy. Výsledkem výrobního procesu je velké množství odlišných druhů výrobků a služeb, tzv. výstupů neboli outputů.

V ekonomii jsou rozlišovány tři druhy výrobních faktorů:

- práce,
- přírodní zdroje,
- kapitál.

Jelikož je práce zaměřena na surovinovou vybavenost, tak se věnuje pouze jednomu ze tří výrobních faktorů, a to přírodním zdrojům. Výrazem přírodní zdroje, popřípadě půda, je v ekonomii označována zemědělská půda, pozemky, na kterých jsou vystavěny továrny, domy

a silnice, ale také veškeré zdroje přírody, ať už se jedná o energetické zdroje, neenergetické suroviny, lesy či vodní toky, které lidé využívají k výrobě statků a služeb. Do přírodních zdrojů ekonomiky je také zařazeno životní prostředí, včetně vzduchu, který dýcháme. Půda a přírodní zdroje jsou nazývány dílem a darem přírody. Přírodní zdroje, jakožto výrobní faktor, jsou vnitřně velice nehomogenní. Jedná se například o rozdílnou úrodnost půd využívaných v zemědělství, nebo odlišné vzdálené zdroje od odbytiště vyráběné produkce (Jurečka 2010b).

Urban (2015) se ztotožňuje s předchozím tvrzením a označuje přírodní zdroje jako výrobní faktory, které nabízí příroda. Jak již bylo uvedeno, řadí se sem zemědělská půda, nerostné suroviny, ale také voda nebo vzduch. Určité přírodní zdroje jsou ve vlastnictví jednotlivců, firem nebo státu, ostatní vlastníky nemají. Na základě historického významu zemědělské půdy využívá ekonomie k pojmenování výrobního faktoru přírodního zdroje rovněž název půda. Cena, která je za pronajímání půdy zaplácena, je v národním hospodářství označována jako renta. Renta je nákladem tvůrců využívajících přírodní zdroje a rovněž je také důchodem vlastníků půdy, kteří tento výrobní faktor pronajímají.

Potenciální a skutečný produkt

Pro posouzení vývoje HDP v určitém časovém období jsou typické dvě základní charakteristiky, a to dlouhodobý vzrůstající trend HDP a pak jeho krátkodobé poklesy či vzestupy, které jsou projevem opakujícího se vývoje meziročních temp ekonomického růstu. Odlišnost mezi dlouhodobým ekonomickým růstem a jeho krátkodobými výkyvy je vyjádřena rozlišením mezi skutečným a potenciálním produktem.

Potenciální produkt vystihuje agregátní nabídku dané ekonomiky a je roven úrovni výstupu dosažitelné při optimálním využití dostupných výrobních faktorů a při určité úrovni technologií. Potenciální produkt je tedy dán dostupností výrobních faktorů a technologickým pokrokem. Skutečný produkt pak kolísá kolem určitého trendu růstu potenciálního produktu a je určen rozvojem agregátní poptávky. V případě, že by byly veškeré dostupné zdroje v ekonomice plně využity, tak by byl růst skutečného produktu roven růstu potenciálního produktu (Kadeřábková a Žďárek 2006).

Měření ekonomického růstu

Co se týče měření ekonomického růstu, tak se počítá jako změna reálného produktu ekonomiky za určité časové období, obvykle za jeden rok. Dochází k výpočtu rozdílu mezi úrovní reálného produktu v daném roce oproti úrovni reálného produktu v předešlém roce.

Tempo ekonomického růstu je obvykle vyjadřováno jako míra ekonomického růstu. Jedná se o v procentech vyjádřenou hodnotu změny reálného produktu ekonomiky, k níž došlo během jednoho roku. V případě je-li výsledná hodnota záporná, pak je označován ekonomický růst za negativní. Jestliže je výsledek roven nule, pak je ekonomický růst nulový. Tempo růstu v současné době samo o sobě nevypovídá o ekonomické kondici daného státu (Jurečka 2010a).

2.2 Přírodní statky versus ekonomické statky

Přírodu, přírodní prostředí a přírodní zdroje lidé od nepaměti považovali jako něco, co je jim určeno k používání, k tomu, aby žili a přežili. Dokud Země nebyla hustě osídlena a lidské znalosti nedosahovaly příliš vysoké úrovně, nevznikaly při používání přírodních zdrojů žádné významnější problémy. Okolnosti se však začaly proměňovat ve 20. století, a to jak na základě narůstající hustoty souhrnného osídlení Země, tak i na základě toho, že činnosti lidí zahájily nápadnou změnu charakteru prvotních přírodních procesů, které slouží k udržení rovnovážné podmínky pro bytí na této planetě.

Příroda a přírodní zdroje mohou být ztotožňovány se dvěma hlavními skupinami. První skupina je tvořena materiálními zdroji, které se nacházejí na zemském povrchu popřípadě pod ním. Tyto zdroje byly po dlouhá léta využívány jako ekonomické statky a byly objektem tržních a vlastnických vztahů. Podle ekonomické teorie jsou nazývány jako přírodní zdroje.

Kromě toho pak příroda zahrnuje nesčetné zdroje, které mají úlohu prostředí a zdroje udržování života. Do této skupiny je zařazena atmosféra, oceány, sluneční svit, genetická pestrost fauny a flóry a veškeré vztahy mezi těmito prvky, ale také vazby s původní přírodní oblastí území. Jedná se o téměř veškeré rostlinné a živočišné druhy, které nejsou využívány pro hospodářské účely. Tyto zdroje, které ve velké části případů až doteď zůstávají mimo okruh ekonomického systému a jsou používány hlavně jako bezplatné a volně dostupné zdroje, jsou označovány jako environmentální zdroje. Jedná se tedy o zdroje, které setrvávají mimo trh a tržní ekonomické oceňování (Seják 2002).

Musil (2009) navazuje na Sejáka a rozlišuje pojmy přírodní a ekonomické zdroje. Přírodní zdroje označuje jako zdroje, které se naprosto nezávisle na činnosti lidí vyskytují v přírodě. Není dáno, že přírodní zdroj se vždy musí stát také zdrojem ekonomickým.

Přírodní zdroje začínají být ekonomickými zdroji ve chvíli, kdy začínají být při určitých technologiích a cenách využívány lidmi. Rozdílnost mezi přírodními a ekonomickými zdroji je možné ilustrovat na příkladu ropy. Ropa jakožto ekonomický zdroj setrvala prakticky bez povšimnutí až do období, než se ve velké míře začala těžit k produkci energie. Do tohoto

okamžiku byla ropa přírodním zdrojem. Nikoho předtím netížilo, jak velké nebo malé jsou na světě její rezervy, a už zdaleka nikdo neřešil, zda se nejrozsáhlejší naleziště ropy nacházejí v oblasti dnešních Spojených států amerických nebo na Středním východě.

Jakmile došlo k nalezení principu spalovacího motoru a ropa našla své reálné využití, ztvárnila se reálná poptávka po ropě. Posléze už záleželo pouze na tom, zda se vyskytne někdo, kdo by byl ochoten poptávaný objem ropy vytěžit, zpracovat a obchodovat s ním v konečné podobě s konečnými spotřebiteli. Z ropy se stal ekonomický zdroj, který je konečný a vyčerpateľný. Jedině stupeň lidského poznání může určit, kdy a zda vůbec k danému vyčerpání dojde. Čím efektivněji je lidstvo schopno ropu nejen těžit, ale i používat, tím více se okamžik jejího potenciálního vyčerpání oddaluje. Což platí také pro další energetické zdroje.

Šafář (1984) doplňuje tato tvrzení a uvádí, že čím jsou přírodní zdroje vhodnější pro rozvoj lidské společnosti, tím rozsáhlejší jsou předpoklady efektivnosti společenské práce. Proto jsou přírodní zdroje společnosti označovány jako souhrn vnějších přírodních podmínek života lidské společnosti – tj. přírodních objektů, které lidé svou prací přetváří v užité hodnoty, soubor přírodních procesů, které používá ve společenském reprodukčním procesu nebo díky nim ukojuje své výrobní potřeby (sluneční záření, vodní energie, energie větru), a konečně dalších přírodních podmínek (ovzduší, klima, teplota aj.).

Rozsah přírodního bohatství není však samotným darem přírody, který lidstvo jednou provždy dostalo. Jedná se také o důsledek vědeckotechnického a sociálně ekonomického rozvoje lidské společnosti, její účelné činnosti. Z takového hlediska je přírodní bohatství darem lidské společnosti sobě samé. Proto celkový objem přírodního bohatství, jeho rozložení a jakost jsou dány z historického hlediska.

Přírodní zdroje jsou považovány stále více za osvojované předměty přírody. Lidstvo samostatně zdroje nejen vyhledává, ověřuje a používá, ale také ve stále rozsáhlejších množstvích obnovuje. Existence, množství i jakost přírodních zdrojů jsou čím dál tím více spojovány s lidskou činností. S prohlubujícími vazbami lidstva k přírodě požaduje péče o vnější přírodní podmínky natrvalo vyšší náklady společenské práce.

2.3 Vývoj využívání přírodních zdrojů a jejich důsledky pro společnost

Na Zemi se objevuje široká paleta teplot a teplotních modelů, které charakterizují dané místo, nadmořskou výšku a postavení slunce. Tyto odlišnosti mají přímý vliv na chování celé populace. To jak je země bohatá na přírodní zdroje, nebo jaké zde panuje klima, patří mezi

hlavní důvody, které lidé vnímají při výběru oblasti, kterou budou osídlovat. Lidé procházeli různé oblasti, avšak na některých neobyvatelných místech nesetrvávají, a proto vznikají například v arabské poušti místa nazývaná jako „prázdná čtvrt“. Jedině rozlehlá naleziště zlata či ropy – nebo povinnosti vědeckého výzkumu mohou populaci přesvědčit k využití takovýchto oblastí (Landes 2004).

Šafář (1984) hovoří o tom, že se změnami vztahu lidstva – společnosti a přírody, s vývojem produkčních sil a sociálně ekonomických vztahů se mění přírodní technická i sociálně ekonomická omezení využívání přírodních zdrojů. Vznikají nové možnosti využití přírodních zdrojů ať už v regionálním či celosvětovém měřítku. Vytvářejí se a vyvíjejí se nové přírodně technické soustavy, které mají charakteristické vlastnosti a vyznačují se svými zákonitostmi vývoje. Jedná se zejména o nové produkční objekty, další městské aglomerace, dopravní cesty aj. Zároveň jsou však vymezovány oblasti rekreace, legislativně stanovené chráněné krajinné celky, národní parky, chráněné oblasti. Je možné říci, že se životní prostředí lidské společnosti mění v závislosti na kvalitě, tj. hmotné oblasti světa, které vytvořila příroda či lidstvo, v jejichž rámci a jejichž používáním člověk a lidstvo uspokojuje své potřeby a tudíž je s nimi v neustálém spojení.

Podle Šafáře (1984) to, na jaké úrovni jsou užívány přírodní zdroje, jaký je vztah mezi přírodními zdroji a ekonomickým růstem, či negativní přeměny životního prostředí požadují, aby došlo k hlubší analýze důsledků, které vyvolávají v průběhu života společnosti. Jedná se především o:

- technickoekonomické důsledky spojené s využíváním přírodního bohatství a s uspokojováním potřeb surovin, s možnostmi jejich využití, s technologií pro její opracování, s produkcí konečných užitečných hodnot, s narůstajícím rozsahem recirkulujících látek, s proměnami předmětů přírody i s překonáváním přírodních bariér rozvoje produkčních sil i produkčních vztahů;
- ekologické důsledky určené stavem a transformací životního prostředí, úsilím o uchování rovnováhy mezi lidstvem a přírodou, mezi samostatnými ekologickými systémy;
- sociálně ekonomické důsledky specifikované sociálními projevy proměn ve vztahu společnosti a přírody i spotřebou lidské práce na nezbytný objem surovin, paliv a energie, společenskoekonomickými kritérii využití zdrojů;

- politické důsledky, v nichž se projevují politická a strategická východiska hospodaření se surovinovými zdroji, ale i politika samostatných zemí při zabezpečování nutností národního hospodářství surovinami, palivy či energií;
- ideologické důsledky spojené s odlišným přístupem ke zkoumání těchto procesů a jejich důvodů, s hledáním východiska daných problémů v odlišných sociálně ekonomických podmínkách.

2.4 Složky přírodního bohatství

Šafář (1984) hovoří o tom, jaké jsou nejdůležitější prvky přírodního bohatství. Jedná se o:

- půdní fond, což je všechna zemědělská i nezemědělská půda na určitém území. Jeho důležitou částí je zemědělský půdní fond, který je důsledkem lidské činnosti mnoha generací. Je produkčním nástrojem zemědělského produkčního procesu;
- lesní fond, jedná se o lesní pozemky a porosty, lesní školky, plošiny lesních skladů, cesty, průseky. Složkou lesního bohatství je také lesní a lovná fauna. Zahrnují se zde také pozemky nad hranicí stromového rostlinstva ve vysokohorských místech, kromě pozemků zastavených a jejich příjezdových cest;
- vodní zdroje, které jsou nutnou podmínkou bytí živých organismů a rostlinstva. Mají úlohu ve velkém množství produkčních procesů také jako primární zdroje nebo nápomocné suroviny. Vodní bohatství státu je tvořeno rezervami vody povrchové a podzemní;
- nerostné bohatství, to jsou veškeré rezervy rudných a nerudných užitkových nerostů a paliv. Na jejich počtu, jakosti, struktuře i rozsahu používání je závislý rozvoj spousty odvětví jak těžkého, tak i lehkého průmyslu;
- ovzduší – není pouze nutnou podmínkou života, ale také uděluje výchozí materiál pro produkci řady surovin v mnohých průmyslových odvětvích;
- přirozené procesy uskutečňující se v přírodě můžou být za určitých podmínek průmyslově použitelné hlavně jako zdroje energie;
- přírodní prostředí (prostor), síla a délka slunečního záření, zeměpisné umístění země, nadmořská výška, vlhkost vzduchu, rozsah srážek, flóra s velkým vlivem na klimatické podmínky, na život lidí a dalších živočichů atd.

Klasifikace zdrojů energie

Zdroje energie je možné rozdělit na prvotní a druhotné. Za primární zdroje jsou považovány prvotní formy vybraných zdrojů (tekoucí voda, fosilní paliva – ropa, zemní plyn, nerostné suroviny) ve formě, v jaké se vyskytují v přírodě. Sekundárními zdroji pak jsou ty primární zdroje, které už byly nějakým způsobem upravovány (elektrická energie, teplo, pohonné hmoty), popřípadě to mohou být odpady jiných technologických procesů (Jeníček a Foltýn 2010).

Musil (2009) uvádí, že dřevo, které je považováno za jeden z primárních zdrojů energie, už v současné době není tak využíván a tudíž nebývá často uváděn v klasifikaci energetických zdrojů. Dřevo se přestalo používat kvůli tomu, že se stalo vzácnou surovinou a jeho relativní cena vzrostla v důsledku průmyslové revoluce a obrovských nároků na energii.

Na základě zpracování těchto zdrojů energie pak společnost každodenně využívá sekundární zdroje energie, kterými je elektřina, teplo či pohonné hmoty.

Obnovitelné a neobnovitelné přírodní zdroje

Jeníček (2002) hovoří o tom, že přírodní zdroje jsou rozhodně geograficky spojeny s oblastí svého výskytu a státem, který danou oblast ovládá, a umožňují jakousi konkurenční přednost před ostatními. Přírodní zdroje a respektive půda jsou špatně manipulovatelné, obchodovat s nimi lze pouze zčásti a s danými omezeními. Vybavenost přírodními zdroji je pořád také docela sledovaným ukazatelem strategického významu, který do jisté míry utváří sílu té ekonomiky.

Jurečka (2010b) uvádí základní členění přírodních zdrojů na zdroje obnovitelné a neobnovitelné. Neobnovitelné přírodní zdroje jsou takové zdroje, které jsou určeny v konečných objemech. V případě, že lidé takové zdroje vyčerpají, nemohou je znovu vyprodukovat. Obnovitelné zdroje jsou naopak zdroje, které mohou být využívány opakovaně, aniž by jejich množství bylo pro budoucí využití omezeno. Bičík (2010) doplňuje toto tvrzení a neobnovitelné zdroje dále člení na vyčerpitelné (fosilní paliva – zemní plyn, ropa; nerostné suroviny) a nevyčerpitelné, které na základě jejich množství na světě není možné vyčerpat (sluneční záření, vítr, vzduch). Za obnovitelné zdroje pak považuje půdu, rostlinstvo či živočišstvo, které se racionálním používáním dají udržet a rozšiřovat.

Hlavními energetickými zdroji jsou v nynější době fosilní paliva, především ropa a zemní plyn, jejichž rezervy se stále zmenšují. I přes nálezy nových a výhodnějších těžebních metod, které poskytují v krátkodobém horizontu dojem skoro neomezených světových zásob,

je z dlouhodobého hlediska patrné, že jednou tyto zásoby budou i tak vyčerpány. Je možné předpokládat, že budou v budoucnu více využívány jiné alternativní zdroje energie, jak poznamenává Jeníček (2002).

Musil (2009) hovoří o obnovitelných zdrojích energie a střídající se významnosti jednotlivých energetických zdrojů. Řadu let se již do popředí dostává otázka týkající se užití obnovitelných energetických surovin. Podíl obnovitelných zdrojů na výrobě energie i nadále roste ať už rychleji či pomaleji. Jedinou překážkou, která brání rozsáhlejšímu rozvoji těchto energetických zdrojů je jejich poměrně vysoká cena ve srovnání s cenou energie získané ze zdrojů obvyklých. Obnovitelné zdroje jsou označovány jako zdroje budoucnosti. Rychlost změn významu jednotlivých zdrojů se mění v závislosti na rychlosti technologického pokroku. A technologický pokrok je získán tím, jak se transformuje vzácnost jednotlivých energetických zdrojů

Může se zdát, že jak voda, tak i vzduch patří mezi neomezené zdroje, avšak některé skupiny si uvědomují dlouhodobé nebezpečí. Znečištění ovzduší trápí mnoho světových velkoměst a nedostatečné množství vody začíná být v určitých oblastech světa závažným problémem. Obnovitelné zdroje, kterými jsou například lesy a pastviny, také nejsou užívány nejmoudřejším způsobem. Neobnovitelné zdroje jako ropa, uhlí a minerály jsou závažným problémem. Firmy, které vyrábějí různé produkty, používají tyto vzácné zdroje a vzdorují narůstajícím nákladům i u neustále dostupných surovin. V této situaci by mohly být nápomocny především firmy, které jsou zaměřeny na výzkum a vývoj nových zdrojů a surovin (Kotler a kol. 2007).

Rozpory ohledně vyčerpání přírodních zdrojů podle Hampla (2004) probíhaly a v zásadě neustále probíhají mezi dvěma tábory s odlišnými názory, které jsou rozděleny na skeptiky a těšitele. Skeptikové zastávají názor, že s narůstající spotřebou fyzicky omezených přírodních zdrojů dochází z dlouhodobého hlediska ke zpomalení či zastavení hospodářského růstu a nevyhnutelně vedou k chudobě a strádání lidské společnosti. Odpůrci tohoto tvrzení naopak uznávají to, že katastrofické předpovědi skeptiků nejsou teoreticky ani empiricky opodstatněny a omezenost zdrojů nebude v následujících letech překážkou růstu, podobně jako jím nebyla ani v dobách minulých. Je nepochybné, že skupina skeptiků má v rámci ekonomické vědy větší tradici, a že skeptikové hojně dominují v neekonomických vědách.

Veřejné či poloveřejné debaty o vyčerpatelnosti zdrojů jsou poháněny katastrofickými vidinami skeptiků, avšak co se týče argumentů, zaostávají za již získanou úrovní ekonomického

poznání. Náklonnost problematice vyčerpání zdrojů se podstatně vyvíjí a mění z hlediska času (Hampl 2004).

Musil (2009) doplňuje, že celosvětový energetický problém, ve spojení s vyčerpatelností, je jedním ze skupiny přírodně sociálních problémů, které pochází z narušených vztahů mezi přírodou a lidskou společností, kdy dochází k růstu počtu obyvatel, zatímco zásoba přírodních zdrojů narůstá mnohem pomaleji. V rámci vývoje lidské společnosti docházelo ke strukturálním změnám v užívání energetických zdrojů.

Nejenom světový energetický, ale také surovinový problém je možné chápat jako problém následujícího fungování lidstva s ohledem na přírodní bohatství daných zemí. Na základě spotřeby energie existuje v podstatě všechno živé včetně člověka samozřejmě.

Možnosti získávání energetických zdrojů zcela jistě souvisí se stupněm rozvinutosti dané země a s lidskou společností. Je naprosto normální, že člověk nejdříve získával energii tím nejjednodušším a nejdostupnějším způsobem. S vývojem lidské společnosti docházelo také k růstu energetické spotřeby, měnily se také možnosti získávání energie.

V souvislosti s vyčerpatelností a omezeností Keřkovský a Luňáček (2012) hovoří o vzácnosti výrobních faktorů, potažmo přírodních zdrojů a problému alokace vzácných statků. Z hlediska historické zkušenosti je potvrzeno, že i když lidé potřebují ke svému životu velmi málo, jejich nároky a požadavky jsou neomezené. K úplnému uspokojení všech potřeb veškerých lidí na zeměkouli nejsou a ani v budoucnu nebudou k dispozici žádné výrobní zdroje. Kromě tzv. volných statků (např. vzduch, světlo, které jsou stále i v nynější době ve vyspělých zemích poměrně snadno přístupné velké části lidí) existují vzácné statky, u nichž není možnost uspokojení požadavků veškerých zájemců více či méně evidentní. Drtivá většina statků, které lidé vyžadují k životu, patří právě do skupiny vzácných statků. Čímž je nastolován problém alokace – přerozdělování vzácných statků mezi subjekty ekonomiky. S problémem alokace se potýká nejenom oblast uspokojování potřeb lidí, ale také oblast produkce.

2.5 Oceňování přírodních zdrojů

Seják (2002) uvádí, že oceňování jakéhokoliv statku probíhá většinou na základě srovnání jeho nabídky a poptávky, popřípadě porovnáním nákladů na vznik statku s očekávaným prospěchem z jeho použití, neboli ochotou platit. Tato porovnání se uskutečňují u většiny statků na trhu.

Mnohem náročnější je především oceňování takových statků, pro něž trhy neexistují, jako je tomu například u velkého počtu statků a služeb přírody. V současné době věda ví, že příroda a její ekosystémy jsou potřebnou a nenahraditelnou součástí bytí.

Seják a kol. (1999) hovoří o tom, že pro hodnocení popřípadě oceňování zdrojů přírody jakožto součtu očekávaných budoucích užitků z používání těchto zdrojů má kromě rozsahu zmíněných užitků naprosto převažující význam tzv. faktor času, který znázorňuje nerovnocennost ekonomických hodnot nákladů a užitků v čase.

Základní metody oceňování přírodního bohatství

Podle Sejáka a kol. (1999) lze přírodní zdroj ocenit jako jakýkoliv jiný subjekt uspokojující lidskou potřebou na základě tří základních postupů:

- odvození od ceny odlišného avšak podobného statku – komparativní metoda;
- podle nákladů, které je nutné vynaložit na jeho dosažení – nákladová metoda;
- podle užitných efektů, které zdroj nabízí – výnosová metoda.

Výnosová metoda je nejpřirozenější a nejčastěji využívanou metodou, jelikož oceňuje službu přírodního zdroje díky součtu čistých budoucích ekonomických efektů za období užívání zdroje. Toto období může být vymezeno daným časovým obdobím, popřípadě u obnovitelných přírodních zdrojů může být předpokládán i nekonečný následující časový horizont, jak uvádí Seják a kol. (1999).

Co ovlivňuje cenu ropy

Nejvýznamnější komoditou na světě, která je součástí přírodních zdrojů, je bezpochyby surová ropa, která je při současném stavu poznání v podstatě nenahraditelnou ve světové ekonomice. Smysl ropy pro světové hospodářství byl názorně prokázán už v sedmdesátých letech v období arabského embarga na vývoz ropy do zemí západu. V následujících několika týdnech vzrostla cena ropy o 400 % a několik vyspělých zemí tak upadlo do recese.

Z hlediska krátkého období můžou cenu ropy ovlivnit především její dodávky na světový trh, tzv. nabídka, která není pružnou a nedokáže rychle odpovědět na vyšší poptávku. Možné výkyvy nabídky mohou být zapříčiněny například geopolitickým napětím, nepokoji, válkami nebo hrozbami hurikánů, které mohou zavinit růst ceny ropy za jediný den o několik dolarů nahoru. Vyjma těchto faktorů, existují i sezónní faktory, kdy cenu ropy může ovlivnit v letních měsících narůstající poptávka po palivech v důsledku motoristické sezóny apod. (Kliment a Stoulil 2016).

Kotler a kol. (2007) dodávají, že dochází k narůstání cen energií. Ropa, jakožto jeden z neobnovitelných zdrojů, je odpovědná za jeden z nejzávažnějších problémů pro následující ekonomický růst. Rozlehlé průmyslové ekonomiky jsou velice závislé na ropě, a jestliže se

nepodaří najít náhradní zdroje energie, bude ropa vládnout světové politice a ekonomice. Velká část společností hledá reálný způsob využití sluneční, jaderné či větrné energie popřípadě jiných forem energií. Ostatní firmy orientují výzkum a vývoj k tvorbě vysoce efektivních technologií, které budou naplňovat veškerá přání zákazníků.

Faktory, které se mohou podepsat na změně ceny zemního plynu

V souvislosti se snahou najít řešení problému s transportem plynu v současné době na trhu nabývá oporu kapalným zemním plynem. Náklady na produkci kapalného zemního plynu se snížily, díky čemuž se zemní plyn může stát alternativou k importu a exportu ropy. Globálně největším vývozcem kapalného zemního plynu je Katar, který se velice rychle stal jak světovou špičkou v oblasti vývozu kapalného zemního plynu, tak se stal také lídrem v odvětví výroby zemního plynu. Export a dodávku zemního plynu do všech zemí světa mohou ovlivnit stejně tak i politické nepokoje ve státech, které jej vyrábí. Při uskutečňování obchodu se zemním plynem má obrovský vliv na nabídku i poptávku také počasí. Vzhledem k tomu, že je zemní plyn využíván především k vytápění domovů, tak studenější či mírnější teplota má velkou roli při určování ceny zemního plynu.

Díky novým technologickým vynálezům se zemní plyn stává bezpečnou alternativou ropy. Poptávka po zemním plynu sice narůstá, avšak oblastní nestabilita, především na Středním východě, může mít razantní dopad na jeho cenu (Reliantco Investments Ltd 2016).

Cena uhlí z dlouhodobého hlediska roste

Traxler (2011) uvádí, že uhlí je sice zařazeno mezi základní výrobky, avšak není s ním obchodováno na hlavních komoditních burzách. Jeho jakost se liší podle jednotlivých dolů a stejně tak i cena. Cenu uhlí mnohem méně ovlivňují spekulanti, ale jedná se o nabídku a poptávku s fyzickým dodáním, která může mít dopad na cenu. Vzhledem k množství exportů se jako směrodatná, pro přidělení trendu, často považuje cena australského uhlí, která se však někdy výrazně liší od lokálních cen.

2.6 Vývoj spotřeby energie a teritoriální struktury vybraných přírodních zdrojů

S růstem světové populace a jejími narůstajícími požadavky a potřebami dochází k postupnému vyčerpávání poměrně dostupných a bohatých zdrojů přírodních surovin a s tím související snížení jejich kvality patří mezi hlavní důvody, proč zaopatřování energetických potřeb je

v nynější době jedním z hlavních globálních problémů lidstva. Exponenciálně rostoucí spotřeba energetických zdrojů se nachází v ostrém protikladu ke stavu vyčerpatelnosti obvyklých zdrojů, o jejichž životnosti je možné pojednávat, přesto však jsou konečné. Tato pesimistická stanoviska jsou umocňována zápornými vlivy většiny energetických procesů na životní prostředí a takto vyostřená situace může vést k politizaci environmentálních problémů, většinou bez vědomosti základních a důležitých informací (Jeníček a Foltýn 2010).

Jak uvádí Musil (2009), tak transformace, ke kterým došlo v rámci světového hospodářství, zcela jistě ovlivňují nároky na energetické suroviny. Během posledních cca 250 let došlo k velice významným změnám z pohledu spotřeby energie. Mezi tyto změny patří především demografické změny, změny v technologiích a mezinárodním obchodě, s čímž je úzce spjat také obrovský nárůst světové produkce.

Při zkoumání energetické spotřeby lidstva od jeho vzniku jako živočišného druhu jsou dostupné pouze odhady, o které je možné se opírat. Všechny lidské aktivity vyžadují určitou energii. Člověk se již v historii naučil používat buď energie zvířat, či další přírodní energie.

Jeníček a Foltýn (2010) poznamenávají, že z historického hlediska je možné růst spotřeby energie doložit odhady, které informují o denní spotřebě energie primitivního lidstva v době 1 mil. let př. n. l. na úrovni cca kolem 8 000 kJ. Lidé prehistoričtí 100 tis. let př. n. l. spotřebovali na základě rostoucí spotřeby již 20 000 kJ a následný rozvoj zemědělství zvýšil tuto spotřebu v období 500 let př. n. l. o dalších 30 000 kJ.

Jak již bylo uvedeno, tak s rostoucím světovým produktem roste také celosvětová spotřeba energie, a proto v následujících částech této podkapitoly je nastíněn vývoj spotřeby jednotlivých přírodních zdrojů, respektive energetických komodit.

Teritoriální skladba spotřeby a těžby ropy

Zhruba do poloviny 19. stol. se rostlinné a živočišné oleje, především velrybí tuk, využívaly jako mazadlo či zdroj pro světlo. V období, kdy byly vynalezeny destilační techniky, se ropa nenadále stala jednou z pozoruhodných komodit. Během následujících padesáti let došlo k obrovskému nárůstu produkce ropy, jak uvádí Musil (2009). K obrovskému nárůstu těžby ropy pomohlo shrnutí ekonomických, fyzických, technologických a geografických podmínek. Mezi zásadní fyzické a technologické faktory patřily vyšší výhřevnost v porovnání s uhlím, vyšší stupeň spalování, jednodušší zpracování a vyšší ekologická bezpečnost na rozdíl od uhlí. Důležitými geografickými a ekonomickými podněty k rozšíření těžby ropy byly nižší ceny, levná pracovní síla, menší těžební náklady v porovnání s uhlím apod. Ropný průmysl má hlavní

roli ve světové ekonomice a je považován za jeden z nejdynamičtěji se rozvíjejících odvětví. Ve druhé polovině 20. stol. se ropa stala po dlouhodobě uznávaném uhlí nejvýznamnější surovinou energetického průmyslu, která na svém významu stále posiluje. V nynější době zabezpečuje více než 30 % palivoenergetické bilance Země (Vošta 2008).

Co se týče zemí s největší produkcí ropy, tak Vošta (2008) vymezuje tyto hlavní oblasti těžby: v Saudské Arábii je ropa těžena hlavně ve východní oblasti země v provincii Al-Hasa, v okolí pobřeží Perského zálivu anebo rovnou z vod Perského zálivu. Nejvýznamnější těžba ropy v Íránu je koncentrována u západního pobřeží Perského zálivu a v provincii jménem Chuzestán. Spojené arabské emiráty mají stěžejní oblast těžby ropy v Abú Dhabí, naleziště ropy jsou pak umístěna především v Perském zálivu a ve středu země. Nejrozsáhlejší naleziště a těžba v Kuvajtu se nachází v jihovýchodní části státu v provincii Mína al-Ahmadí. Mezi další významné oblasti těžby ropy patří Západní Sibiř v Rusku, provincie Alberta, Saskatchewan a Britská Kolumbie v Kanadě, Norsko, Velká Británie, státy u Mexického zálivu, Nigérie, Čína a státy OPEC.

Územní rozložení těžby a spotřeby zemního plynu

Musil (2009) uvádí, že těžba zemního plynu doprovázela a v současné době také doprovází do jisté míry těžbu ropy, tudíž proto se těží v podstatě na stejných místech jako ropa. Počátky komerční těžby zemního plynu jsou spojovány hlavně s USA. S postupem času, jakmile byla odhalena další naleziště ropy, tak se začal zemní plyn těžit ve větší míře i ve zbývajících oblastech světa. Vošta (2008) hovoří o tom, že význam využití zemního plynu v předešlých letech významně narůstá. V nynější době zemní plyn pokrývá více než 20 % palivoenergetické bilance světa a jeho role stále posiluje.

V porovnání s ropou se teritoriální rozložení těžby, ale také spotřeby zemního plynu, vyznačuje významnou koncentrací. Nyní se dá mluvit o převládajícím postavení dvou regionů v produkci zemního plynu: východní Evropa včetně Ruska a Severní Amerika. Rusko a USA jakožto dva vedoucí státy celosvětové těžby zemního plynu pokrývají více než 40 % nynější produkce. Co se týče prokazatelně vytěžitelných zásob zemního plynu, tak dominantní postavení zde zaujímají země Blízkého a Středního východu, které dosahují 41 % celosvětových zásob (Vošta 2008).

Teritoriální rozložení těžby uhlí

Během období, které je též pojmenovááno jako průmyslová revoluce, došlo k obrovskému nárůstu výkonnosti především ekonomiky Velké Británie. S takto rychlým hospodářským růstem vzrostl také tlak na vyšší nároky na energie. Jelikož hlavním zdrojem energie bylo do této doby dřevo, tak se najednou stalo vzácnou komoditou a došlo tak k nárůstu jeho relativní ceny. Na základě těchto skutečností bylo výhodnější zaměřit zájem na jinou energetickou komoditu, kterou bylo uhlí. Těžba uhlí započala nejdříve ve snadno dostupných a lehce vytěžitelných nalezištích a posléze postupovala i do nalezišť náročných na těžbu. Kromě toho má uhlí na rozdíl od dřeva větší energetickou vydatnost a tudíž bylo možné z totožného objemu uhlí, v porovnání se dřevem, získat více energie.

Pozoruhodné jsou také předpovědi budoucího vývoje složení světové spotřeby energie. Velká část tvrzení se shoduje na tom, že nejenom ropa, ale i uhlí se v následujících cca 50 letech téměř přestanou využívat k produkci elektřiny, a to zejména ve vyspělých státech. Tento důvod se neopírá o to, že by zdroje měly být vyčerpány, jedná se spíš o rozšíření obnovitelných energetických zdrojů, anebo také díky objevu zcela nových možností výroby a užití energie. Předpověděn je také růst podílu zemního plynu, jaderné a vodní energie na světovém energetickém přehledu (Musil 2009).

Vošta (2008) uvádí, že teritoriální rozložení rezerv uhlí na světě není rovnoměrné, což pak má z dlouhodobého hlediska vliv na strukturu těžby. Převažující postavení dvou dominantních oblastí Asie a Severní Ameriky ukazuje na nerovnoměrnost v rozložení celosvětové těžby. Asie se podílí na celosvětové produkci černého uhlí asi 45 % a Severní Amerika téměř 30 %. V produkci černého uhlí se na první místo řadí Čína, poté USA a Indie. Co se týče těžby hnědého uhlí, tak hlavním regionem v tomto případě je Evropa, která pokrývá 2/3 světové těžby. Mezi největší producenty hnědého uhlí pak patří Německo, Rusko, USA, Austrálie, Řecko a další.

2.7 Surovinové hospodářství

Společenskoekonomický rozvoj země záleží na zdrojích surovin, paliv či energie. Tato podmíněnost může být charakterizována elementy sociálního reprodukčního procesu a vztahy mezi těmito elementy, jejichž speciální funkcí je zajišťovat produkci potřebnými surovinami, materiály, palivy či energií popřípadě dalšími složkami přírody. Systém těchto elementů a vztahů mezi nimi představuje surovinovou soustavu státu – jeho surovinové hospodářství.

Pro surovinové hospodářství určitého celku je typické hierarchické uspořádání soustavy s oboustrannými vztahy systému k prostředí. Na základě věcné struktury prezentuje souhrn zdrojů surovin, paliv, energie, materiálu odlišného druhu a kvality, dále soubor surovin, materiálu, paliv v odlišných fázích jejich přeměny v konečné užité hodnoty včetně jejich využití v rozdílných stádiích koloběhů. Mimo to také zahrnuje i zbylé prvky reprodukčního postupu, jak uvádí Šafář (1984).

Typy surovinového hospodářství (Šafář, 1984)

- otevřené, v tomto typu surovinového hospodářství nedochází k užití odpadů a látkové podstaty opotřebovaných konečných výrobků, odpad i využitý předměty z tohoto subsystému se používají v ostatních subsystémech, popřípadě se ukládají v přírodě;
- uzavřené, kdy se opracovávaná surovina používá komplexně a využitý předmět se vracejí nazpět do produkčního procesu k dalšímu přepracování na totožné či jiné výsledné užité hodnoty.

Ministerstvo průmyslu a obchodu ČR (2014) hovoří v souvislosti s přírodními zdroji a ekonomickým rozvojem o surovinové politice, která zahrnuje veškeré aktivity, prostřednictvím kterých stát ovlivňuje vyhledávání a využívání domácích zdrojů surovin a získávání surovin v zahraničních zemích s cílem zajistit jimi růst své ekonomiky.

Objektem politiky nerostných surovin jsou jak palivoenergetické, tak rudní a nerudní suroviny a také stavební suroviny nejen z primárních, ale také ze sekundárních zdrojů. Surovinová politika není zaměřena na suroviny z obnovitelných zdrojů, nezabývá se tedy vodou, ani dřevem či zemědělskými surovinami atd. Tato politika se věnuje všem druhům druhotných surovin jak z hlediska jejich dopadu na úspory prvotních nerostných zdrojů, tak i na základě dopadu na úspory energie, která je umísťována do úpravy původních surovin a jejich následujícího zpracování. Politika nerostných surovin je přímo vázána k politice zabývající se energiemi a na základě hlediska vymezení a řešení daných cílů je s touto politikou úzce propojena.

Charakteristickým znakem nerostných surovin je jejich neobnovitelnost a nepřemístitelnost. Používání nerostných surovin proto požaduje speciální režim, neboli určitý rozměr ingerence státu do svobodného tržního prostředí a vymezení pravidel, rozsahu a podob regulace z důvodu ochrany a ohleduplného používání nerostných zdrojů na území státu, při zohlednění důležitosti samostatných nerostných surovin, uctívání dotčených zájmů a principů trvale udržitelného rozvoje.

Náplní práce surovinové politiky je vyhodnotit současný stav, určit cíle a nastítn nástroje, které poslouží z dosažení dotyčných cílů. S ohledem na surovinovou náchylnost státu je s kritikou hodnocena i nynější struktura národního hospodářství a vyjádřena podpora trendu změny jeho struktury.

2.8 Ozbrojené konflikty a přírodní suroviny

Šmíd a kol. (2010) se věnují problematice konfliktů o přírodní zdroje a uvádí, že rezervy přírodních zdrojů a surovin jsou konečné a alokace světových ložisek přírodních zdrojů určité není rovnoměrná. Spory o tyto suroviny, ať už ozbrojené či neozbrojené, nebývají v současné době nijak výjimečné. Prvotním zájmem všech zemí je přežití, bezpečnost a stabilita. Avšak v případě, kdy se vyskytuje komodita, jíž je nedostatek, tak může právě zmíněnou požadovanou bezpečnost a stabilitu porušit, jestliže země sleduje zajištění plynulého přísunu této komodity. S tím, jak dochází k růstu ekonomiky v rozvojových zemích, tak roste také poptávka po takovýchto strategických komoditách a zvyšuje se také napětí na mezinárodní politické scéně. Zejména se to týká států, které jsou strategickými aktéry energetického světa, ať už z postavení výrobce, spotřebitele či tranzitní země pro transport. V dnešní době patří ropa a zemní plyn mezi velmi žádané komodity spojené s bezpečností a stabilitou velkého množství rozvinutých a rozvíjejících se zemí.

Spory o přírodní zdroje a suroviny dnes představují opravdu velkou hrozbu světové, regionální i lokální bezpečnosti. Největší pozornost je věnována přírodním zdrojům energetického průmyslu, a tudíž je velký důraz kladen na předcházení konfliktů týkajících se energetických zdrojů popřípadě surovinových zdrojů. Energetické otázky se týkají života jednotlivců daleko více než otázky pouze surovinové. Toto tvrzení neplatí ve všech případech, výjimkou mohou být vodní zdroje, které se ze surovinových zdrojů mohou stát zdroji energetickými. Největší důraz v rámci konfliktů o přírodní zdroje je přikládán ropě. Jednak díky jejímu energetickému potenciálu, dále díky jejímu postavení v rámci světové ekonomiky a též díky její neobnovitelnosti. Zásaditost zemního plynu je podstatně důležitá zejména pro Evropu, kdy její závislost na jediném dodavateli působí docela znepokojivě.

3 Surovinová vybavenost a ekonomický růst v empirických studiích

Přehledová stať je zaměřena na vliv surovinové vybavenosti na ekonomický růst. Empirické studie, které sloužily k vypracování této části diplomové práce, obsahují velké množství

odlišných názorů, které začali jednotliví autoři prosazovat zhruba od konce devadesátých let dvacátého století. Nejčastěji byly ve studiích v rámci analýz použity tyto metody: regresní analýza, korelační analýza, deskriptivní analýza, komparační analýza, modely založené na produkční funkci, růstové modely anebo také průřezová analýza. Použité studie byly vydány v letech 1999 až 2014. Mezi novější podklady je zařazena studie od Hayata, vydaná v roce 2014 a studie od autorů Gerelmaa a Kotaniho z roku 2013. Naopak do skupiny starších studií patří práce od Sachse a Warnera z roku 1999 a Stijnse z roku 2000. Nejčastěji autoři využívali ve svých analýzách tyto proměnné: HDP, HDP/obyvatele, rezervy přírodních zdrojů, investice, export primárních surovin atd. Mezi vzorky zemí patřilo především rozdělení zemí na státy závislé na exportu přírodních zdrojů a země nezávislé na exportu přírodních zdrojů, dále to byly státy OPEC, Latinská Amerika atd.

3.1 Přírodní zdroje a ekonomický růst

Papyrakis a Gerlagh (2003) uvádí, že velké množství zemí, které mají obrovské zásoby zemního plynu, tropických lesů využívaných k produkci dřeva nebo zásoby ropy, dosahují neuspokojivé úrovně růstu. Na rozdíl od nich země, které nejsou bohaté na přírodní zdroje, vyrazily kupředu. Během osmnáctého a devatenáctého století byly zásoby uhlí a oceli podněcujícím faktorem pro průmyslovou revoluci a ekonomický růst. Podobně tomu tak bylo v období dvacátého století, kdy země bohaté na přírodní zdroje, například Norsko a Island, zažily významné a stabilní zrychlení ekonomického růstu. Může se zdát, že přírodní zdroje působí jako stimulanty ekonomického růstu, ale pouze za určitých podmínek. Ekonomika přírodních zdrojů zatížená silnou korupcí, nepříznivými obchodními podmínkami, mizivou úrovní investic a nízkou úrovní vzdělanosti nebude s největší pravděpodobností využívat svého přírodního bohatství k oživení ekonomického růstu. Využití zásob přírodních zdrojů může vést ke zvýšení rychlosti ekonomického růstu, ale pouze při eliminaci určitých negativních nepřímých účinků.

Collier (2009) hovoří o tom, že lidé považují nalezení nerostných surovin jako cestu k blahobytu a někdy tomu tak skutečně může být. Takovýto scénář se děje převážně ve výjimečných případech. Po určité době může dojít ke zchudnutí zemí s velkými nalezišti přírodních zdrojů. Pokud země disponuje velkým množstvím přírodních zdrojů, tak si zřejmě může dovolit opomenout ostatní typické ekonomické aktivity. Celá společnost pak může přežívat podobně jako rentiér, tedy na základě relativně bezpracných příjmů ze svého přírodního bohatství. Tento scénář je typický například pro země v Perském zálivu, pro Saudskou Arábii, nebo Kuvajt, jejichž příjmy z produkce ropy jsou značné.

Stijns (2000) uvádí, že jeden ze základních rysů moderního ekonomického růstu je to, že ekonomiky s rozsáhlým množstvím přírodního bohatství rostly pomaleji, než země, které jsou na přírodní zdroje chudé. Přírodní zdroje mohou mít jak negativní, tak pozitivní dopad na ekonomický růst. Například pro půdu byl zjištěn negativní vliv na veškeré determinanty ekonomického růstu. Co se týče paliv a minerálních zásob, tak se ukázalo, že množství těchto přírodních zdrojů není významným strukturálním determinantem ekonomického růstu v období 70. a 80. let. Vysoká intenzita exportu primárních surovin se může i tak stále jevit jako jedna z překážek ekonomického růstu. Co se týče hospodářského rozvoje, tak jednou z nejdůležitějších věcí je to, co země dělá se svými přírodními zdroji.

Již zmíněná tvrzení doplňuje Papyrakis a Gerlagh (2004), kteří hovoří o tom, že státy bohaté například na zásoby zemní plyn, tropické lesy či ropu se potýkají s ne příliš uspokojivou úrovní ekonomického růstu, kdy opakem byly země s omezenými přírodními zdroji, které však zažily výrazný ekonomický růst. Průmyslová revoluce v 18. a 19. století byla podmíněna například využitím zásob uhlí či železa. 20. století znamenalo pro země bohaté na přírodní zdroje (Norsko, Island) období významného a stabilního tempa ekonomického růstu. Z toho tedy vyplývá, že rozsáhlé rezervy přírodních zdrojů mohou mít pozitivní dopad na ekonomický růst, ale pouze za daných podmínek.

Na základě své analýzy Gerelmaa a Kotani (2013) uvádí, že mezi intenzitou přírodních zdrojů a ekonomickým růstem byl prokázán negativní vztah. Země bohaté na přírodní zdroje v sedmdesátých letech zažily pomalejší hospodářský růst, než země, jejichž přírodní zdroje jsou omezenější v následujících dvaceti letech. Toto se však změnilo během devadesátých let, kdy země s velkým množstvím přírodních zdrojů začaly zaznamenávat rychlejší růst než státy s omezeným množstvím přírodních zdrojů.

Sachs a Warner (1999) dokládají na příkladu, že ekonomický růst Latinské Ameriky byl za posledních třicet let minimální (jedna ze zemí exportujících primární zdroje), zatímco od konce devadesátých let začala Asie vykazovat velice rychlý ekonomický růst. Jednou z hlavních odlišností mezi danými oblastmi jsou obchodní podmínky a vztahy s ostatními zeměmi světa. Latinská Amerika byla už odjakživa zemí založenou na vývozu primárních komodit. Asie však začala využívat v rámci exportu oblasti náročné na pracovní sílu, a zvyšovala také technologickou a kapitálovou náročnost vývozu. Jak je vidět, tak primární zdroje působí pro dané ekonomiky spíše jako brzda než motor a příjmy z exportu těchto zdrojů nejsou příliš schopny zrychlovat vývoj a podpořit ekonomický růst. Boom přírodních zdrojů většinou nevede k podpoře dlouhodobého ekonomického růstu, dokonce spíše brání hospodářskému

růstu. Tento boom přírodních zdrojů například v Mexiku, Venezuele a Bolívii nevedl ani k růstu hrubého domácího produktu na obyvatele, naopak došlo ke zpomalení ekonomického růstu.

Naproti tomu Chambers a Guo (2009) poznamenávají, že rozsáhlejší využití přírodních zdrojů může v současné době podpořit ekonomický růst z krátkodobého hlediska, avšak pravděpodobně povede k poklesu rovnovážné úrovně, což zapříčiní z dlouhodobého hlediska pokles rychlosti výstupu a ekonomického růstu. Tempo růstu výroby je totiž úzce spjato se stavem úrovně využití přírodních zdrojů ve výrobě. Například národy rozvíjejících se zemí až moc spoléhají na těžbu přírodních zdrojů jako determinant podpory hospodářského růstu. Jedním z problémů je využití těchto přírodních zdrojů, které by vedlo k hospodářskému růstu o stejnou velikost, jako při zvýšení otevřenosti obchodu těchto zemí.

Dopad přírodních zdrojů na ekonomický růst na základě jejich geografického rozložení

Podle modelu Torrese a Afonsa (2008) přírodní zdroje, ať už geograficky rozptýlené, či koncentrované, mají dopad na růst efektivitu práce a kapitálu v produkci. U prostředků koncentrovaných, z hlediska geografického rozložení, byl prokázán malý pozitivní efekt na efektivnost kapitálu. Co se týče rozptýlených nalezišť přírodních zdrojů, tak zde byl prokázán negativní efekt na účinnost kapitálu.

V rámci analýzy vztahu přírodních zdrojů a ekonomického růstu v Alžírsku byl prokázán pozitivní dopad koncentrovaných nalezišť přírodních zdrojů na účinnost kapitálu, ale negativní vliv koncentrovaných nalezišť přírodních zdrojů na efektivnost práce, tento výsledek je však považován za statisticky nevýznamný. Z hlediska geografického rozložení byl i na Novém Zélandu prokázán negativní dopad koncentrovaných zdrojů na efektivitu práce a negativní dopad rozptýlených zdrojů na ekonomický růst díky účinnosti kapitálu, avšak tyto výsledky jsou považovány za statisticky nevýznamné na základě provedené analýzy. Japonsko nemá dostatek přírodních zdrojů koncentrovaných na základě geografického rozmístění, a proto zde nejsou dopady na odhadovaný ekonomický růst tak velké. Švýcarsko, stejně jako Japonsko, má malé množství koncentrovaných nalezišť přírodních zdrojů a jejich negativní dopad na růst je spojován s efektivitou práce. Co se týče analýzy vlivu přírodních zdrojů na ekonomický růst v Jižní Koreji, tak zde je tento dopad zanedbatelný a viditelný pouze do počátku devadesátých let, jednalo se opět v rámci koncentrovaných nalezišť přírodních zdrojů o negativní vliv prostřednictvím účinnosti práce, který je však považován za nevýznamný. Největší pozitivní vliv koncentrovaných nalezišť přírodních zdrojů díky efektivnosti kapitálu byl prokázán ve Venezuele.

Torres a Afonso (2008) dochází k výsledkům, že přírodní zdroje mají kladný dopad na ekonomický růst díky narůstající efektivitě kapitálu prostřednictvím koncentrovaných nalezišť přírodních zdrojů, čímž dochází k zavrnutí hypotézy prokletých zdrojů. Tento pozitivní efekt je odrazem kapitálu a technologické náročnosti získávání přírodních zdrojů.

Vztah ekonomického růstu a přírodních zdrojů prostřednictvím úspor a investic

Gylfason a Zoega (2004) analyzují spojení mezi ekonomickým růstem a přírodními zdroji, a to prostřednictvím úspor a investic. Na základě jejich analýzy byl identifikován přímý vztah mezi přírodními zdroji a hospodářským růstem, investicemi a úsporami. Tento vztah může být také ovlivňován nepřímo skrz produktivitu kapitálu. Velký objem přírodních zdrojů může být překážkou vzniku rozvinutého finančního systému. V případě, že by se tomu tak stalo, měl by tento výsledek dopad na neefektivní alokaci úspor napříč firmami a odvětvími, což by mělo za následek pokles průměrné produktivity kapitálu a mohlo by tak dojít k odrazení pobídek pro úspory či investice. Je-li značná část národního bohatství umístěna v přírodních zdrojích, ať už v obnovitelných nebo neobnovitelných, tak je zde menší potřeba využívat jednodenní operace pro finanční transakce. Využívání úspor může vést k rychlejšímu vyčerpání rezerv přírodních zdrojů a uložení úspor tak může mít formu pomalejšího vyčerpání zdrojů či rychlejší renovaci obnovitelných přírodních surovin.

Výsledky, o kterých Gylfason a Zoega (2004) hovoří, je možné shrnout takto:

- Investice do fyzického kapitálu nejsou přímo úměrné podílu přírodního bohatství v rámci národního bohatství a jsou bezprostředně souvislé s finančním systémem.
- Vývoj finančního systému je vyjádřen jako poměr M2 k hrubému domácímu produktu a není přímo úměrný části přírodního kapitálu v národním bohatství.
- Počet středoškolských zápisů, který je použit jako měřítko pro vzdělání, je v nepřímé souvislosti s množstvím podílu na přírodním kapitálu.

Z výsledků analýzy tedy vyplývá, že hospodářský růst je nepřímo úměrný k objemu přírodních zdrojů, kdy počáteční příjmy bezprostředně souvisí se stupněm vzdělání a investicemi. Ekonomické či strukturální změny vedoucí k větší efektivnosti na kapitálových trzích, k růstu investic či lepšímu umístění kapitálu napříč odvětvími mohou vést k většímu ekonomickému růstu právě ve státech, které jsou dobře vybaveny či podporovány přírodními zdroji.

Načež navazuje Hayat (2014), který se ve své studii dále zaměřuje na roli přírodních zásob v zemích a zkoumá jejich souvislost s přímými zahraničními investicemi a ekonomickým

růstem. Rozsah a směr vlivu přímých zahraničních investic na ekonomický růst se velmi odlišuje v důsledku změn různých faktorů. Přírodní bohatství je právě jedním z těchto faktorů, které firmy sledují při svém pohybu do zemí a státy bohaté na přírodní zdroje lákají velký rozsah přímých zahraničních investic. Přírodní zdroje a rozmach sektorů přírodního bohatství je považován za jeden z negativních faktorů ekonomického růstu. Příliv přímých zahraničních investic sice dopomáhá rychlému ekonomickému růstu domácí ekonomiky, avšak velký rozsah přírodních zdrojů v dané zemi může zpomalit příliv již zmíněných přímých zahraničních investic a vyvolat tak pokles rychlosti ekonomického růstu.

3.2 Fiskální politika versus přírodní zdroje

Husain et al. (2008) řeší dopady fiskální politiky na ekonomický cyklus ve státech vyvážejících ropu, aby zjistil, zda veřejné výdaje působí procyklicky. Dále hovoří o tom, že poskytují jakousi oporu tvrzení, že reakce fiskální politiky na šoky zapříčiněné změnou ceny ropy neposílí základní obchodní cykly ve státech vyvážejících ropu, především pak v zemích, jejichž sektor nezabývající se ropou je příliš malý. Existuje velké množství důvodů, proč by státy zaměřené na vývoz ropy měly být ostražitě při vynaložení výdajů v reakci na změny cen ropy. To však neznamená, že rozpočtová expanze je optimální volbou při reakci na kladné cenové šoky ropy v zemích vyvážejících ropu.

Země, které jsou podstatně více závislé na ropě, trpí kolísáním (volatilitou) produkce a kratšími ekonomickými cykly. Je tomu tak díky omezení produkce ropy kapacitou či výrobními cíli, tato omezení platí zejména v některých státech Organizace zemí vyvážejících ropu. Měřítka ekonomického cyklu zemí vyvážejících ropu souvisí s trhy, které se netýkají vývozu ropy. Co se týče výstupu zemí velmi závislých na ropě, tak byl nižší než v zemích nezávislých na produkci ropy.

Odlišnosti v přístupu k rozpočtové politice jsou mnohem větší ve státech, kde je ropný sektor velmi rozsáhlý. Směrodatná odchylka rozpočtových poměrů v příjmech a výdajích byla mnohem větší v zemích zaměřených na produkci ropy. Stejně tak byly i fiskální impulsy razantnější právě v zemích vyvážejících ropu. Ekonomiky exportující ropu trpí v rámci svého hospodářství obecně volatilitami, a to nejenom z ekonomického cyklu, ale také v rámci fiskální politiky.

Hospodářský výkon ve státech vyvážejících ropu je razantně ovlivněn vývojem cen ropy, jak již bylo zmíněno. Husain et al. (2008) prokazují na základě analýzy kladnou korelaci mezi růstem reálného HDP zemí, které nejsou zaměřeny na export ropy, a cenami ropy

prakticky veškerých států, což je statisticky významné zhruba z poloviny. V zemích exportujících ropu je korelace podstatná a statisticky významná pro většinu států. Změny cen ropy se však nezdají být tak vlivné na hospodářský cyklus států, kde ropný sektor dosahuje velkých rozměrů a jsou zde značné veřejné výdaje v poměru k celkovým výdajům. Změny cen ropy mají však výrazný dopad na veřejné výdaje, a to především v zemích, kde veřejné výdaje hrají důležitou roli, výdajové šoky pak mohou mít razantní dopad na ekonomický cyklus. Dopady cenových šoků ropy tak mohou na hospodářský cyklus působit přímo, nebo nepřímo prostřednictvím odlišné daňové politiky. Obecně je možné říci, že pro skupinu zemí exportujících ropu mají změny cen ropy jakýsi okrajový dopad na výstup za podmínky, že je fiskální politika endogenní. Nicméně chybí-li změny fiskální politiky, tak šoky zapříčiněné změnami cen ropy neovlivní výstup výrazně ani v jedné skupině zemí, ať už v zemích vyvážejících či nevyvážejících ropu.

V momentě, kdy by vláda reagovala na vyšší ceny ropy uspořením dodatečných příjmů v zemích, které nemají velký podíl v ropném sektoru, tak by tento krok nebyl účinný. Naopak v případě, kdy by vláda reagovala nárůstem výdajů, výstup by byl značně ovlivněn, a to především ve státech, kde jsou veřejné výdaje vysoké ve vztahu k rozsahu jejich hospodářství.

3.3 Přírodní zdroje jako zdroje prokletí a holandská nemoc

V současné době mají výrazný dopad na ekonomický růst především palivoenergetické faktory. Z historického hlediska byly přírodní zdroje právě pohonem k ekonomickému rozvoji daných oblastí. I přesto se objevují chudobné státy, které se i přes rozsáhlé oblasti obsahující významné přírodní zdroje mohou potýkat s pastí přírodních zdrojů. Získání oblastí bohatých na nerostné suroviny, popřípadě jejich nalezení, může mít pozitivní dopad na ekonomický růst, avšak tomu se tak děje ve výjimečných případech.

Gylfason (2001) poznamenává, že přírodní zdroje mohou představovat určitá rizika. Jedním z těchto rizik je například to, že příliš velké množství populace je zaměstnáváno v málo kvalifikovaných a nenáročných odvětvích, které jsou závislé na přírodních zdrojích, včetně zemědělského odvětví. Druhým problémem může být to, že bohaté země mohou mít sklon k přehlížení či podceňování atraktivních investic, popřípadě nástrojů nezbytných pro správné fungování hospodářské politiky a institucionálního sektoru. Některé národy mohou mít za to, že přírodní zdroje patří mezi nejvýznamnější aktiva a mohou tak vytvořit klamný pocit bezpečí.

Torres a Afonso (2008) uvádí, že po nalezení zjištění, že nedostatek přírodních zdrojů nepředstavuje jedno ze zásadních omezení ekonomického růstu, se zaměřují na posouzení

většího problému, kterým je dopad přírodních zdrojů na ekonomický růst. Fyzikální omezení týkající se přírodních zdrojů nejsou důležitá pro ekonomický růst. Autoři se v rámci této studie zaměřují na negativní korelaci mezi množstvím přírodních zdrojů a ekonomickým růstem, kdy přírodní zdroje považují za „zdroj prokletí“. Gerelmaa a Kotani (2013) rovněž jako předchozí autoři zkoumají fenomén prokletí přírodních zdrojů. Výsledkem jejich analýzy je, že mezi podílem exportu primárních produktů na hrubém domácím produktu a hospodářským růstem existoval v sedmdesátých až devadesátých letech záporný vztah. Výsledky analýz Chamberse a Gua (2009) také nejsou v rozporu s hypotézou prokletých přírodních zdrojů, která uvádí, že s podstatným nárůstem přírodních zdrojů (zásob plodin, lesních pozemků, pastvin a minerálních či fosilních paliv) dochází ke zpomalení tempa růstu. Sachs a Warner (2001) uvádí, že státy bohaté na přírodní zdroje mají tendence být ekonomikami s vysokou cenovou hladinou, což může být zčásti důvodem, proč tyto země upouštějí od exportu, který by mohl vést k ekonomickému růstu. Výjimečným případem je Botswana, jež dosahuje rychlého růstu v důsledku přímého příspěvku sektoru přírodních zdrojů, aniž by dosahovala silného exportu, či jiných prorůstových faktorů.

Hayat (2014) se ztotožňuje s tvrzením, že fenomén prokletí přírodních zdrojů způsobuje, že státy s velkým množstvím přírodních zdrojů mají sklony k pomalejšímu růstu než ostatní země. Proto je očekáváno, že při růstu přímých zahraničních investic do sektoru přírodních zdrojů dojde ke zpomalení růstu v domácí ekonomice. Prokletí přírodních zdrojů potvrzují na příkladu dále také Sachs a Warner (2001), kteří hovoří o tom, že země mimořádně bohaté na přírodní zdroje, jako jsou státy Perského zálivu, či Mexiko, Venezuela nebo Nigérie, ještě nepocítily z hlediska ochrany životního prostředí trvalý ekonomický růst.

Collier (2009) poznamenává, že základem hypotézy prokletí nerostných zdrojů je fakt, že renty získané z tohoto přírodního bohatství způsobují nesprávné fungování demokracie. Může se zdát, že demokracie je přesně tím, co země bohaté na přírodní zdroje nejvíce potřebují. Demokracie však neumožňuje využívat renty z přírodních zdrojů a jejich vlády utrácejí obrovské množství peněz. Investice jakožto jeden z prorůstových faktorů demokracie nedostatečně využívají a zpomalují tak ekonomický růst. Vlády se orientují především na své vítězství v příštích volbách do takové míry, že opomíjejí to, co bude následovat po nich, a proto také zanedbávají investice, které užitek přinesou až v budoucnu. Demokracie bohaté na přírodní suroviny nejenže uskutečňují málo investic, ale většinou investují špatně, do rozsáhlého množství nákladných, leč málo realistických projektů.

Dalším předmětem zkoumání je teorie holandské nemoci s ohledem na výskyt přírodního bohatství v období posledních dvaceti let. Collier (2009) popisuje vznik tzv. holandské nemoci tak, že export přírodních zdrojů zapříčiňuje, že měna určité země se v porovnání s ostatními měnami zhodnocuje. Díky čemuž ostatní exportní produkty ztrácí svou konkurenceschopnost, přestože by se mohly stát nejpříhodnějším nositelem technologického pokroku. Země, která není vývozcem přírodních zdrojů, ani příjemcem rozvojové pomoci, chce získávat dovozní produkty, avšak jediným možným řešením, jak je možné za toto zboží zaplatit, je export. Zboží, které je součástí exportu, se pro vyvázející zemi stává významným z toho důvodu, že díky němu může uhradit zboží, které je importované. Nerostné bohatství, jakožto předmět exportu, se stane hlavním faktorem pro příliv cizí měny a ostatní exportované statky začnou pro ekonomiku ztrácet svůj význam. Na základě toho dochází ke zdražení zboží, se kterým není možno mezinárodně obchodovat, a finanční prostředky jsou pak přesouvány do jeho produkce. Holandská nemoc tedy může vést k tomu, že zbrzdí růstový proces a vytlačí tak vývozní činnosti, které by mohly mít za jiných podmínek potenciál k rozvoji. Za takové klíčové aktivity jsou považovány služby a průmyslová výroba vyžadující velké množství pracovních sil. Nízkopříjmové země, které disponují velkým množstvím přírodního bohatství, stěží proniknou na takové trhy, jelikož zahraniční měna, která je ovlivňována exportem surovin, nemá pro takové společnosti dostatečně velkou váhu.

Gerelmaa a Kotani (2013) uvádí, že mezi množstvím přírodních zdrojů a poměrem výstupu k rozsahu výroby byl prokázán opačný vztah, než jaký předpokládal holandský model. Model znázorňující holandskou nemoc znamená, že při objevení a zvýšení množství přírodních zdrojů dochází k růstu ceny a poptávky po neobchodovatelném zboží. Vzhledem k tomu, že produkční sektor využívá neobchodovatelné zboží jako vstup do procesu produkce, tak se díky nárůstu množství přírodních zdrojů tento sektor zredukoval. Na základě teorie byl očekáván kladný vztah mezi přírodními zdroji a výkonem dané ekonomiky. Výsledky analýzy však nejsou v souladu s modelem holandské nemoci. Celkově je možné říci, že země bohaté na přírodní zdroje, které byly závislé na produkci přírodních zdrojů, zažily vzhledem k holandské nemoci pomalý hospodářský růst. Velké množství přírodních zdrojů by pro danou zemi mohlo mít pozitivní dopad na ekonomiku v případě, že by tyto státy byly schopny vytvořit produkční sektor dostatečně vlivný, tak aby se holandské nemoci mohly vyhnout. Což je podloženo příkladem z Indonésie, jakožto země bohaté na přírodní zdroje, která v období od roku 1990 do roku 2010 přijala tuto zdařilou strategii.

Na tato tvrzení navazuje Sachs a Warner (2001), kteří na příkladu Zambie a Kanady prokazují, že přírodní bohatství má značnější tendenci vytlačovat jiné perspektivní hospodářské činnosti především v Zambii než v Kanadě. V Zambii tvoří produkce přírodních zdrojů více než 50 % HDP, zatímco v Kanadě je tento podíl necelých 10 %. Zajímavé na této situaci je, že Kanada má mnohem vyšší podíl přírodních zdrojů na obyvatele než Zambie, a proto je důležité porovnávat především objem přírodních zdrojů v rámci celé ekonomiky.

3.4 Shrnutí

Velké množství přírodních zdrojů může na ekonomiku působit nejenom negativně, ale také pozitivně. Ve většině studií byl prokázán negativní vztah mezi přírodními zdroji a ekonomickým růstem. Země bohaté na přírodní zdroje tak zažívají pomalejší ekonomický růst než země chudobné co se týče přírodních zdrojů, jak již bylo doloženo na příkladu Latinské Ameriky, Mexika či Venezuely. Pozitivní dopad přírodních zdrojů na ekonomický růst byl prokázán pouze z krátkodobého hlediska anebo při eliminaci určitých negativních nepřímých účinků.

Vztah mezi přírodními zdroji a ekonomickým růstem byl také analyzován prostřednictvím investic a úspor. Příliš velký rozsah přírodních zdrojů může bránit vzniku rozvinutého finančního sektoru, což by následně mohlo vést k neefektivnímu umístění úspor mezi jednotlivými ekonomickými subjekty či odvětvími a negativně by se to podepsalo také na investicích. Rozsah zásob a nalezišť přírodních zdrojů je totiž jedním z faktorů, který investoři sledují při rozhodování o umístění svých investic. Příliš velké množství přírodního bohatství může působit negativně na ekonomický růst, což se může negativně podepsat také na vynaložených investicích investorů.

Geografické rozložení přírodních zdrojů má také odlišný dopad na prorůstové faktory: práci a kapitál. V případě koncentrovaných nalezišť přírodních zdrojů byl prokázán pozitivní dopad na účinnost kapitálu, avšak negativní dopad na efektivnost práce. Rozptýlené naleziště přírodních zdrojů pak působí negativně na hospodářský růst prostřednictvím kapitálu.

Další část této kapitoly je pak věnována rozdílným reakcím a dopadům fiskální politiky při změnách cen ropy, ať už v zemích závislých, či nezávislých na exportu ropy. Impulzy a změny fiskální politiky jsou mnohem razantnější v zemích vyvážejících ropu.

Závěr je věnován problematice prokletí přírodních zdrojů a holandské nemoci, se kterou se potýkají především země bohaté na přírodní zdroje a orientované a závislé pouze na tomto sektoru. Co se týče prokletí přírodních zdrojů, tak tato teorie pouze potvrzuje předchozí tvrzení

o negativním dopadu velkého množství přírodních zdrojů, popřípadě závislosti na exportu primárních zdrojů na ekonomický růst.

4 Vliv surovinové vybavenosti na ekonomický růst zemí OPEC

Pro srovnání vlivu přírodního bohatství na ekonomický růst byl pro tuto práci vybrán vzorek zemí, které jsou členskými státy Organizace zemí vyvážející ropu (OPEC). Jejich celkový počet je 13 zemí.

4.1 Organizace zemí vyvážejících ropu

OPEC (2016a) hovoří o tom, že patří mezi mezivládní organizace, která vznikla na konferenci v Bagdádu v roce 1960. Zakládající členové byli: Írán, Kuvajt, Irák, Venezuela a Saudská Arábie. Dalšími přistupujícími členy do této organizace byli:

- Katar, 1961;
- Indonésie, 1962 (její členství však bylo pozastaveno od počátku 2009 do konce 2015) a Libye, 1962;
- Spojené arabské emiráty, 1967;
- Alžírsko, 1969;
- Nigérie, 1971;
- Ekvádor, 1973 (členství Ekvádoru bylo pozastaveno od konce roku 1992 do října 2007);
- Angola, 2007 a Gabon, který byl členem OPEC v letech 1975-1994.

Což znamená, že v nynější době má Organizace zemí vyvážejících ropu v součtu třináct členských států. OPEC členské státy rozlišuje na zakládající a řádné členy, jejichž požadavky o členství byly schváleny konferencí. Členem OPEC se může stát jakýkoliv stát s významným čistým exportem ropy, který má podobné priority jako některé členské státy (OPEC 2016b).

OPEC (2016a) uvádí, že prvních pět let po svém vzniku měla Organizace zemí vyvážejících ropu sídlo v Ženevě, avšak od prvního září 1965, bylo toto sídlo přesunuto do Vídně, kde je dodnes.

Mezi hlavní cíle OPEC patří sjednocení a koordinace ropných politik mezi členskými státy, s cílem zaopatřit patřičné stabilní ceny ropným producentům. Dalšími cíli je pak zajištění efektivního, pravidelného a ekonomického přísunu ropy do zemí s malým množstvím zásob ropy a dostatečný výnos z kapitálových investic v rámci tohoto průmyslového odvětví.

Popisná charakteristika zemí OPEC

V následujících odstavcích jsou popsány základní charakteristiky všech členských zemí OPEC, se zaměřením na popis zásob nerostných surovin, které dané země považují za své přírodní bohatství a na celkovou komoditní a teritoriální strukturu exportu a importu. Veškerá data se vztahují k období posledních cca deseti let.

Alžírsko

Podle rozlohy se jedná o největší členskou zemi Organizace zemí vyvážejících ropu a o největší stát v Africe. Alžírsko se vyskytuje na severu Afriky a mezi jeho sousedící země patří například Maroko, Niger, Libye či Tunisko. V roce 1962 se stala tato země politicky nezávislou po více než sto letech koloniální nadvlády Francie. Co se týče sektoru ropy a zemního plynu, tak ten je klíčový pro celou ekonomiku. V roce 1956 bylo v Alžírsku objeveno první komerční naleziště ropy Edjelleh, a téhož roku bylo objeveno ropné pole Hassi Messaoud, na němž byla v roce 1958 započata produkce. Mezi další suroviny, kterými tato oblast disponuje, patří olovo, železná ruda, fosfáty a uran (OPEC 2016b).

Mezi země, do kterých Alžírsko vyváží své suroviny, patří Španělsko, Itálie, Francie, Velká Británie, Nizozemsko a USA. Čína, Francie, Itálie, Španělsko a Německo jsou předními dovozci svých surovin do Alžírska. Co se týče struktury exportu, tak mezi hlavní suroviny patří ropa a zemní plyn, poté to jsou petrochemické a chemické produkty. Do Alžírska jsou nejvíce dováženy stroje a zařízení, konkrétně především dopravní prostředky, poté suroviny a materiál (minerální oleje, pruty a tyče ze železa a oceli, rostlinné oleje, dřevo atd.), potraviny (obilí a mouka, mléko a mléčné výrobky, cukr a cukrovinky) a spotřební zboží (osobní automobily, léčiva), jak uvádí Ministerstvo zahraničních věcí ČR (2015).

Angola

Jak uvádí OPEC (2016b), tak v rámci kontinentu Afriky je Angola druhým největším producentem ropy, který se nachází na jihu Afriky. Největší podíl na angolském hospodářském růstu má tedy ropný sektor. Výroba ropy a aktivity s ní spojené pokrývají téměř celý vývoz a polovinu hrubého domácího produktu. V roce 1955 začala Angola poprvé produkovat ropu z povodí řeky Cuanza, kde se nacházelo ropné pole Benfica.

Nejvýznamnějším trhem pro ropu z Angoly je Čína, poté s výrazným odstupem Indie, Kanada, USA, Portugalsko, Francie, Španělsko atd. Do Angoly nejvíce dováží své zboží Portugalsko, Čína, Singapur, Belgie, Jižní Korea, Spojené státy americké a další. Mezi

suroviny, které tato země vyváží, patří hlavně ropa, zemní plyn, ropné produkty, káva anebo také diamanty. Naopak dováženo je zde především zboží dlouhodobější spotřeby, popřípadě kapitálové zboží (Ministerstvo zahraničních věcí ČR 2015).

Ekvádor

V Latinské Americe se leží země Ekvádor. Ekvádor je kromě exportu ropy zaměřen také na vývoz ryb, kakaa, krevet, banánů, kávy a řezaných květin. V tomto státě je možné nalézt také velké množství exotických zvířat či ptáků. Ropa se zde začala těžit už v roce 1921. Jak již bylo zmíněno, tak Ekvádoru bylo pozastaveno jeho členství, které však od roku 2007 pokračuje, jak hovoří OPEC (2016b).

Ministerstvo zahraničních věcí ČR (2015) uvádí, že v současné době v souvislosti s rozvojovou pomocí Ekvádor přestává vystupovat jako typický rozvojový stát a rozvojová pomoc je tak postupem času snižována. Co se týče teritoriální struktury vývozu Ekvádoru, tak zde patří USA, Chile, Peru, Panama a další. Mezi státy, které se podílejí na dovozu zboží a surovin do Ekvádoru, se řadí USA, Čína, Kolumbie, Panama, Peru atd. Jak je vidět, tak z hlediska teritoriální struktury zahraničního obchodu Ekvádoru, tato země nejvíce obchoduje s USA a Latinskou Amerikou. Nejčastější vývozní komoditou je ropa a její deriváty, poté jsou to například krevety, banány, kakao, květiny. Dováženy jsou především kapitálové statky, pohonné hmoty a další suroviny.

Indonésie

Indonésie patří mezi nejvyspělejší ekonomiky v rámci jihovýchodní Asie a také se řadí mezi členy seskupení dvaceti největších ekonomik. Mezi klíčové suroviny průmyslu Indonésie patří ropa a zemní plyn. Zemědělství, cestovní ruch, hornictví a také služby jsou odvětvími, která hrají významnou roli v rámci ekonomiky Indonésie (OPEC 2016b). Členství Indonésie bylo v OPEC od roku 2009 do roku 2015 pozastaveno, jak již bylo uvedeno, důvodem tohoto pozastavení bylo, že v roce 2009 kdy cena ropy důrazně vzrostla, těžba ropy Indonésie začala zpomalovat. Ve výsledku se Indonésie stala importérem ropy, a proto bylo její členství v OPEC pozastaveno (Berka 2015).

Co se týče evropských obchodních partnerů Indonésie, tak se zde řadí Velká Británie a Nizozemí. Velká část přírodních zdrojů (měděná ruda, uhlí a kaučuk) je dovážena do USA, Číny či Japonska. Kromě ropy Indonésie vyváží tuky, oleje vosky, minerální paliva a oleje, elektrická zařízení anebo také gumu a gumové výrobky či stroje, dopravní prostředky (kromě

vlaků) apod. Stroje, elektrická zařízení, železo, ocel, platy a plastové výrobky a například organické chemikálie patří mezi hlavní dovozní komodity, jak popisuje Ministerstvo zahraničních věcí ČR (2015).

Írán

OPEC (2016b) uvádí, že Írán patří mezi zakládající země Organizace zemí vyvážejících ropu a mezi jednu z celosvětově nejstarších civilizací. Kromě ropy patří mezi další významné přírodní zdroje země například síra, mangan, zinek, olovo, měď, železná ruda, zemní plyn, chrom a uhlí.

Mezi nejvýznamnější státy, kam směřuje vývoz Íránu, patří Čína, Spojené arabské emiráty, Irák, Turecko, Afghánistán anebo také Indie. V případě dovozu do Íránu se jedná opět o Čínu, Spojené arabské emiráty, Indii, Turecko, Jižní Koreu atd. Hlavní vývozními položkami jsou zkapalněné ropné a uhlovodíkové plyny, metanol, koberce, železná ruda, pistácie, drahé kovy. Naopak hlavními dovozními položkami jsou válcované železné nebo ocelové plechy, tyčové železo a ocel, elektronická zařízení, rýže, části plynových turbín, krmná kukuřice a další (Ministerstvo zahraničních věcí ČR 2015).

Irák

Irák jakožto stát sousedící s dalšími třemi členskými státy OPEC získal nezávislost v roce 1932 a v roce 1958 se stal republikou. Mezi významné přírodní zdroje Iráku patří kromě ropy také fosfáty, síra či zemní plyn. Irák patří mezi země s rozmanitou krajinou, která obsahuje jak hory, tak úrodné oblasti anebo pouště (OPEC 2016b).

Ministerstvo zahraničních věcí ČR (2015) uvádí, že teritoriální složení exportu Iráku připadá především USA a zemím Asie. Dovoz pak pokrývá Turecko, Jordánsko, Írán a Sýrie. Kromě exportu ropy, na který je ekonomika Iráku velmi orientována, především po zničení průmyslové základny v důsledku nedávných konfliktů a úpadků zemědělské produkce, nebyly zaznamenány v posledních letech jiné výrazné vývozní aktivity. Nejvýznamnějšími importními komoditami jsou stroje a strojírenské celky, léčiva, zdravotnický materiál, spotřební zboží a zařízení domácností, zemědělská stroje, oděvy, textilní výrobky, kůže, sklo, dřevo, železo, kovy, stavební materiál a dopravní technika.

Kuvajt

OPEC (2016b) uvádí, že v případě Kuvajtu se jedná o velmi prosperující ekonomiku. Ropa a zemní plyn zde pokrývají více než polovinu hrubého domácího produktu a téměř celý export.

Neexistují zde jiné přírodní suroviny, které by se nějak výjimečně podílely na ekonomice Kuvajtu.

Největšími příjemci ropy a ropných produktů od Kuvajtu jsou Čína, Japonsko, Pákistán, Singapur, Indie, Malajsie, Jižní Korea a Tajwan. Co se týče exportu neropných produktů tak zde dominuje Irák, Saudská Arábie, Spojené arabské emiráty, Pákistán, Indonésie, Indie, USA, Čína a Thajsko. Teritoriální strukturu dovozu do Kuvajtu pokrývá Německo, Saudská Arábie, USA, Čína, Itálie, Japonsko, Spojené arabské emiráty, Indie, Velká Británie a Francie. Největší položkou vývozu Kuvajtu je samozřejmě ropná produkce, osobní automobily, kabely a izolované vodiče, kovový šrot, autodíly a další. V případě dovozu je struktura pestřejší, většina potřeb této země je pokryta importem. Z dlouhodobého hlediska jsou hlavní položkou importu osobní automobily, sportovní dopravní prostředky, traktory, léčiva, zlatnické výrobky, ocelářské výrobky anebo také mobilní telefony (Ministerstvo zahraničních věcí ČR 2015).

Libye

Libye se nachází v severní části Afriky a je 16. největší zemí světa z hlediska rozlohy. Ekonomika Libye je závislá zejména na ropném sektoru, avšak mezi další významné přírodní zdroje patří například sádra či zemní plyn. Ropný sektor dominuje v rámci exportu a spolu se zemním plynem pak tvoří velkou část hrubého domácího produktu. Vysoké výnosy z oblasti energetiky spolu s malým množstvím obyvatel přispívají k tomu, že Libye patří v Africe mezi země s nejvyšším HDP/obyvatele (OPEC 2016b).

Ministerstvo zahraničních věcí ČR (2015) uvádí, že co se týče komoditní struktury, tak export Libye je tvořen především ropou, zemním plynem a ropnými deriváty. Hlavními odběrateli ropy jsou Itálie, Francie, Německo a Španělsko. Velká část exportovaného zemního plynu jde do Itálie. Ze zemědělských plodin Libye vyváží omezené množství olivového oleje, rybích produktů a ovoce například do Francie nebo Tuniska.

Nigérie

OPEC (2016b) hovoří o tom, že nejlidnatější země OPEC kromě ropy disponuje cínem, zemním plynem, železnou rudou, vápencem, uhlím, olovem, ornou půdou a zinkem. Sektor ropy a zemního plynu tady díky nalezištím jiných přírodních surovin tvoří pouze čtvrtinu hrubého domácího produktu v porovnání s ostatními státy OPEC.

Nejvýznamnějšími dovozními partnery Nigérie je Čína, USA, Indie, Jižní Korea, Francie, Německo, Velká Británie a Nizozemsko. Hlavními vývozními partnery je Indie,

Brazílie, USA, Nizozemsko, Španělsko, Německo, Velká Británie anebo Francie. V importu Nigérie převažují zařízení na těžbu ropy, stavební stroje, dopravní prostředky, ropné výrobky, strojní zařízení, cement, chemikálie a spotřební zboží. Největšími vývozními položkami jsou ropné produkty a ropa, kakaové boby, kůže, sezam, surová přírodní guma, perly, drahé kameny či tropická dřeva (Ministerstvo zahraničních věcí ČR 2015).

Katar

Z hlediska své rozlohy a počtu obyvatel je Katar považován za nejmenší členský stát OPEC. Stejně jako v předchozích případech patří mezi hlavní přírodní zdroje této země ropa, zemní plyn. Zemní plyn a ropa se podílejí z poloviny na celkovém HDP země. Díky ropě se Katar stal jednou ze zemí s vysokými příjmy na obyvatele a jednou z nejrychleji rostoucích ekonomik světa (OPEC 2016b).

Ministerstvo zahraničních věcí ČR (2015) popisuje, že nejvýznamnějšími příjemci komodit vyvážených z Kataru je Japonsko, Singapur, Jižní Korea, Thajsko, Španělsko, Indie a Belgie. Největšími dovozci zboží do Kataru pak jsou Spojené státy americké, Japonsko, Itálie, Německo, Jižní Korea, Čína, Spojené arabské emiráty, Velká Británie popřípadě Turecko. Kromě ropných produktů Katar vyváží organické a anorganické chemikálie, kabely, kovový šrot, izolované vodiče, pneumatiky, mobilní jeřáby a další. Nejdůležitější položkou importu jsou stroje, základní kovy, chemikálie, stavební materiál či optické přístroje.

Saudská Arábie

Saudská Arábie je z hlediska rozlohy druhou největší zemí OPEC. 18 % prokázaných celosvětových zásob ropy určuje Saudskou Arábii jako největšího exportéra ropy. Ropa a zemní plyn se z velké části podílejí především na exportu anebo také na hrubém domácím produktu Saudské Arábie. Měď, zemní plyn a železná ruda patří mezi další přírodní zdroje, které má tento stát v rámci svého přírodního bohatství, jak uvádí OPEC (2016b).

Největším importérem komodit do Saudské Arábie v rámci arabských zemí jsou Spojené arabské emiráty, v posledních letech však došlo k nárůstu importu z asijských zemí, například Jižní Korea anebo Čína. I v případě zemí, do kterých Saudská Arábie vyváží své komodity, se zde řadí Čína, Jižní Korea, Japonsko, USA a další. Mezi vývozní komodity patří minerální, chemické a plastové produkty, základní kovy a výrobky z nich. Do Saudské Arábie jsou dováženy stroje, dopravní zařízení, perly, drahokamy, drahé kovy, tabák, rostlinné produkty atd. (Ministerstvo zahraničních věcí ČR 2015).

Spojené arabské emiráty

Spojené arabské emiráty jsou složeny ze sedmi emirátů (Ajman, Abu Dhabi, Dubai, Ras al-Khaimah, Fujairah, Umm al-Quwain a Sharjah) a rozléhají se na jihovýchodním pobřeží Arabského poloostrova. Téměř polovina hrubého domácího produktu této země je výsledkem produkce zemního plynu a ropy. Poté co ve Spojených arabských emirátech byla objevena ropa, se tento stát stal moderní zemí s vysokou životní úrovní (OPEC 2016b).

Ministerstvo zahraničních věcí ČR (2015) uvádí, že největší ropný export je uskutečňován do Indie, Turecka, Saudské Arábie, Švýcarska anebo do Ománu, Singapuru, Kuvajtu atd. Své komodity do Spojených arabských emirátů dováží Indie, Čína, Spojené státy americké, Německo, Velká Británie. Mezi hlavní dovozní položky Spojených arabských emirátů patří perly, drahé kovy a kameny, hliník, minerální paliva a oleje.

Venezuela

OPEC (2016b) popisuje, že podél karibského pobřeží se rozkládá Venezuela. Výnosy z ropy pokrývají téměř celkovou hodnotu příjmů z exportu. Oblast zabývající se ropou a zemním plynem pokrývá cca čtvrtinu hrubého domácího produktu. Venezuela má kromě nalezišť ropy a zemního plynu také zlato, bauxit, diamanty, železnou rudu a jiné nerosty.

Vzájemná obchodní výměna Venezuely je uskutečňována se Spojenými státy americkými, s Čínou, Indií, ale také se státy Evropské unie. Významnými položkami exportu Venezuely, kromě ropy, jsou nerosty, bauxit, hliník, chemikálie a zemědělské plodiny. Co se týče dovozních komodit, tak to jsou zemědělské plodiny, suroviny, stavební materiál, stroje a zařízení atd. (Ministerstvo zahraničních věcí ČR 2015).

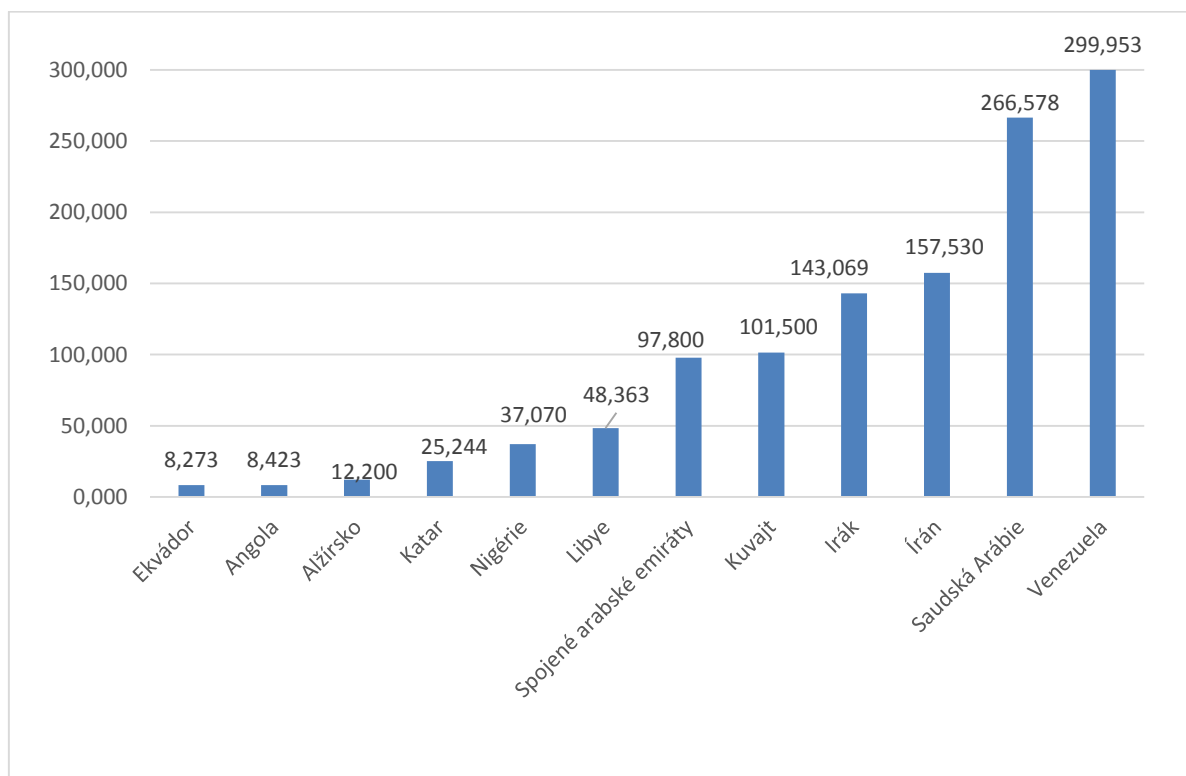
4.2 Komparativní analýza vztahu nerostných surovin a ekonomického růstu

Pro posouzení vztahu mezi ekonomickým růstem a přírodními zdroji byla použita komparativní analýza. Jako vstupní data byly použity proměnné z databáze Světové banky, OPEC a ze statistického portálu Statista. Mezi proměnné, které jsou srovnávány, patří zásoby vybraných přírodních surovin, rozsah těžby ropy a zemního plynu, hodnoty celkového exportu, podíly exportu ropy na celkovém exportu a vývozy ropy, ropných výrobků či zemního plynu. Z důvodu nedostatku dostupných dat musela být z daného vzorku vyloučena Indonésie.

Komparace doložených zásob surové ropy (mld. barelů) v roce 2014

Jako první jsou v rámci této podkapitoly srovnávány zásoby vybraných přírodních zdrojů. Co se týče doložených zásob surové ropy, tak největší zásoby ropy se na základě grafu č. 4.1 vyskytují ve Venezuele, Saudské Arábii a Íránu. Naopak mezi země s nejmenšími zásobami surové ropy se řadí Ekvádor, Angola a Alžírsko. U zbylých zemí se doložené zásoby ropy pohybují od 25 do 158 mld. barelů v roce 2014.

Graf č. 4.1: Doložené zásoby surové ropy (mld. barelů) v roce 2014

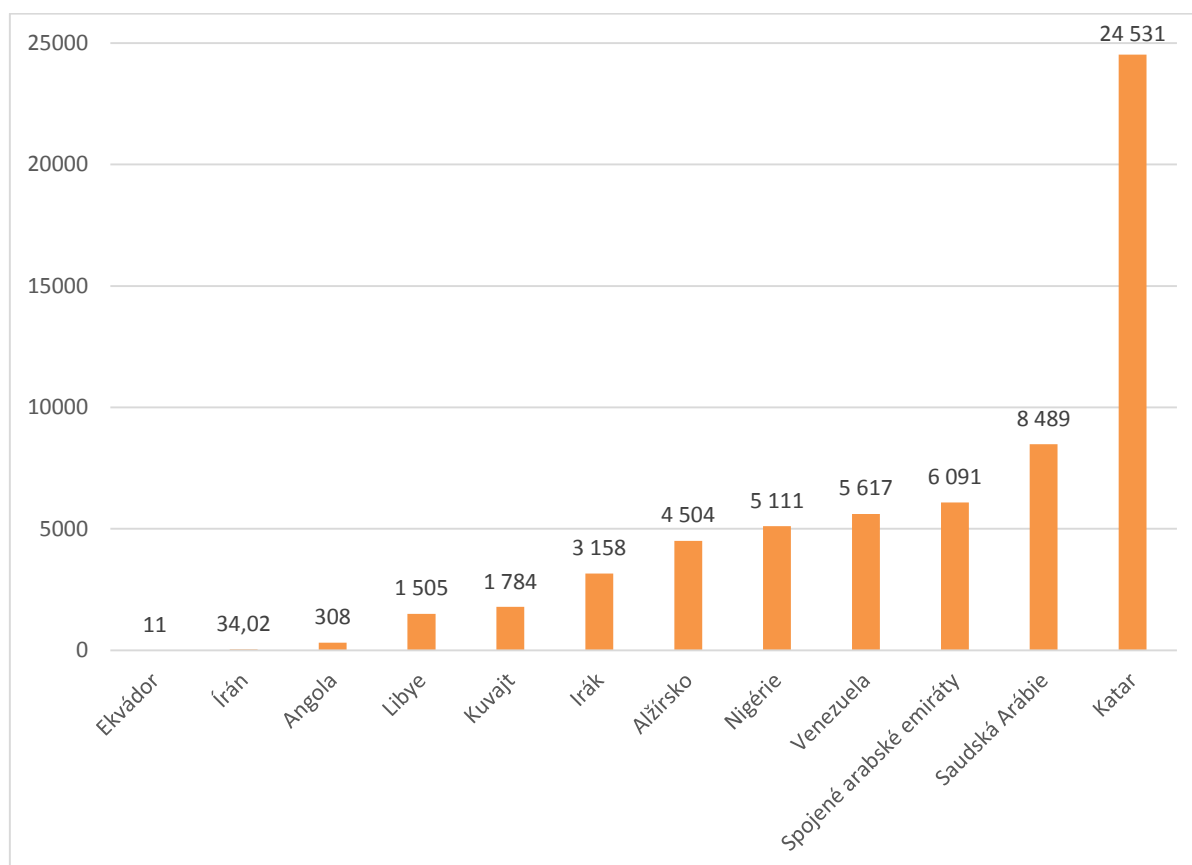

Zdroj: OPEC (2015), vlastní zpracování

Komparace doložených zásob zemního plynu (mld. m³) v roce 2014

Co se týče zásob zemního plynu, tak na prvních třech místech je Katar, opět Saudská Arábie (jako v případě ropy) a Spojené arabské emiráty. Naopak Angola, Ekvádor a Írán patří mezi tři země s nejnižší mírou zásob zemního plynu. Ostatní země OPEC mají hodnotu doložených zásob zemního plynu v rozmezí od 1 000 do 5 000 mld. m³ pro rok 2014, jak je vidět z grafu č. 4.2.

Graf č. 4.2: Doložené zásoby zemního plynu (mld. m³) v roce 2014

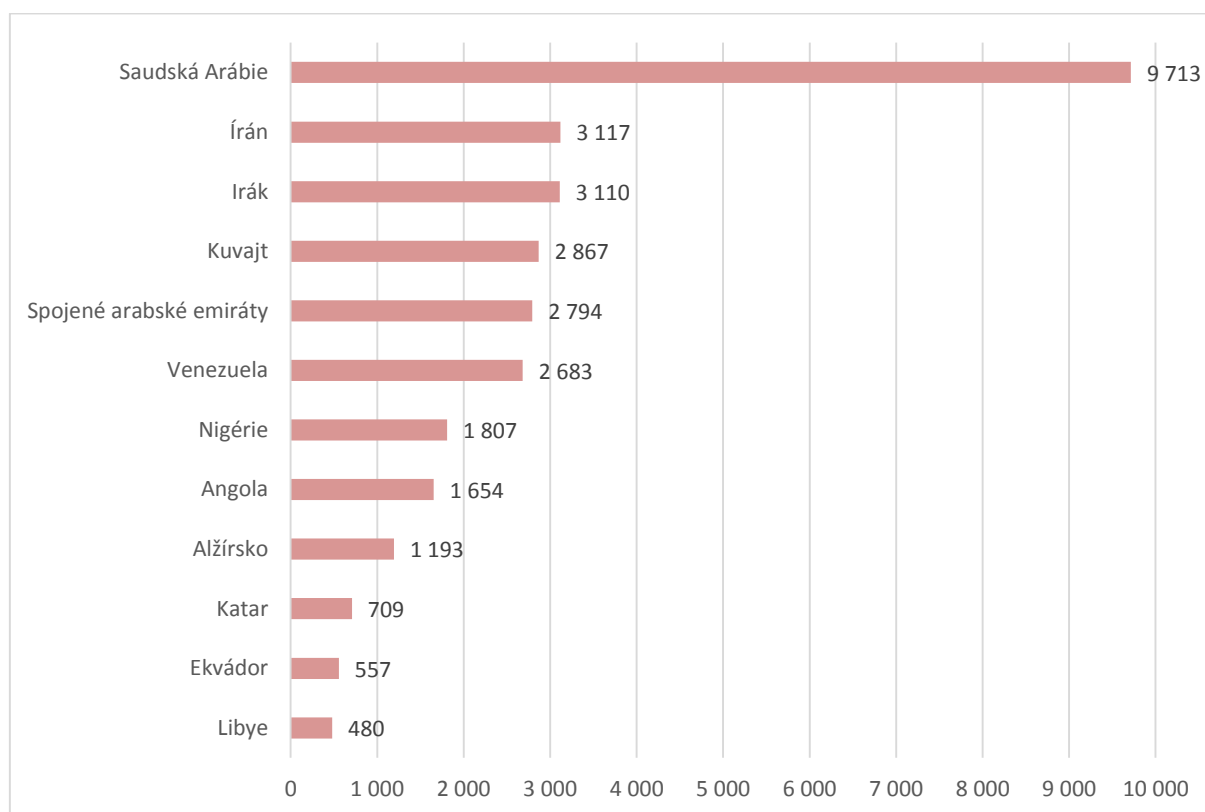

Zdroj: OPEC (2015), vlastní zpracování

Komparace těžby ropy (tis. barelů/denně) v roce 2014

Na základě grafu č. 4.3 je možné říci, že po vyhodnocení množství doložených zásob ropy v jednotlivých zemích, zhruba tomuto množství odpovídá také hodnota těžby ropy. Saudská Arábie, Írán a Irák patří mezi země, které v roce 2014 vytěžily největší množství ropy. Venezuela se i přes největší naleziště ropy neřadí mezi země, jejichž těžba ropy je v rámci OPEC nejvyšší. Katar, Ekvádor a Libye patří mezi země OPEC, které vytěžily v roce 2014 nejmenší množství ropy. V případě Ekvádoru odpovídá malé množství zásob, také malému množství těžby ropy, což však neplatí pro Libyi, která se neřadí k pěti zemím s nejmenšími zásobami ropy.

Graf č. 4.3: Těžba ropy (tis. barelů/denně) v roce 2014

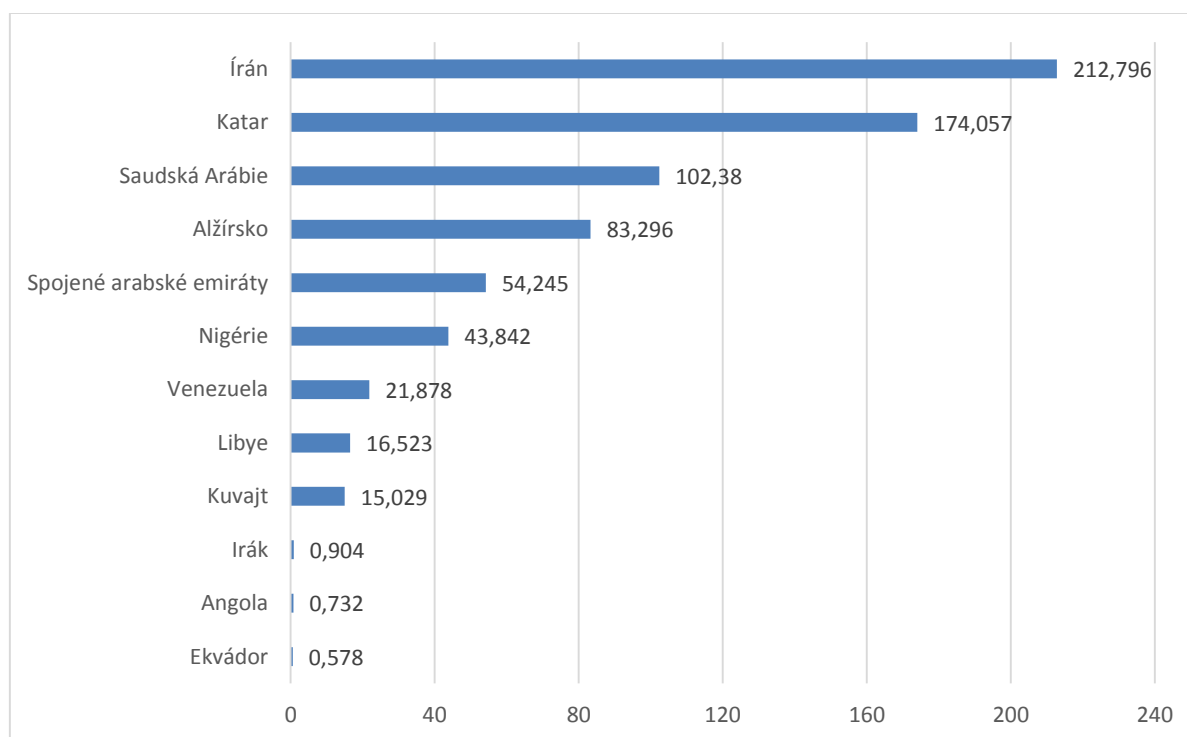

Zdroj: OPEC (2015), vlastní zpracování

Komparace těžby zemního plynu (mld. m³) v roce 2014

Co se týče těžby zemního plynu, tak paradoxem v tomto případě je Írán, který jakožto druhý stát s nejmenším množstvím zásob zemního plynu, vytěží největší množství zásob zemního plynu připadající na jeden den v rámci OPEC. Katar se jakožto země s největším množstvím zásob zemního plynu řadí v rámci těžby zemního plynu na druhé místo a třetí je Saudská Arábie. V Ekvádoru, Angole a Iráku se na základě nejmenších zásob zemního plynu, vytěží nejmenší množství této přírodní suroviny.

Graf č. 4.4: Těžba zemního plynu (mld. m³) v roce 2014

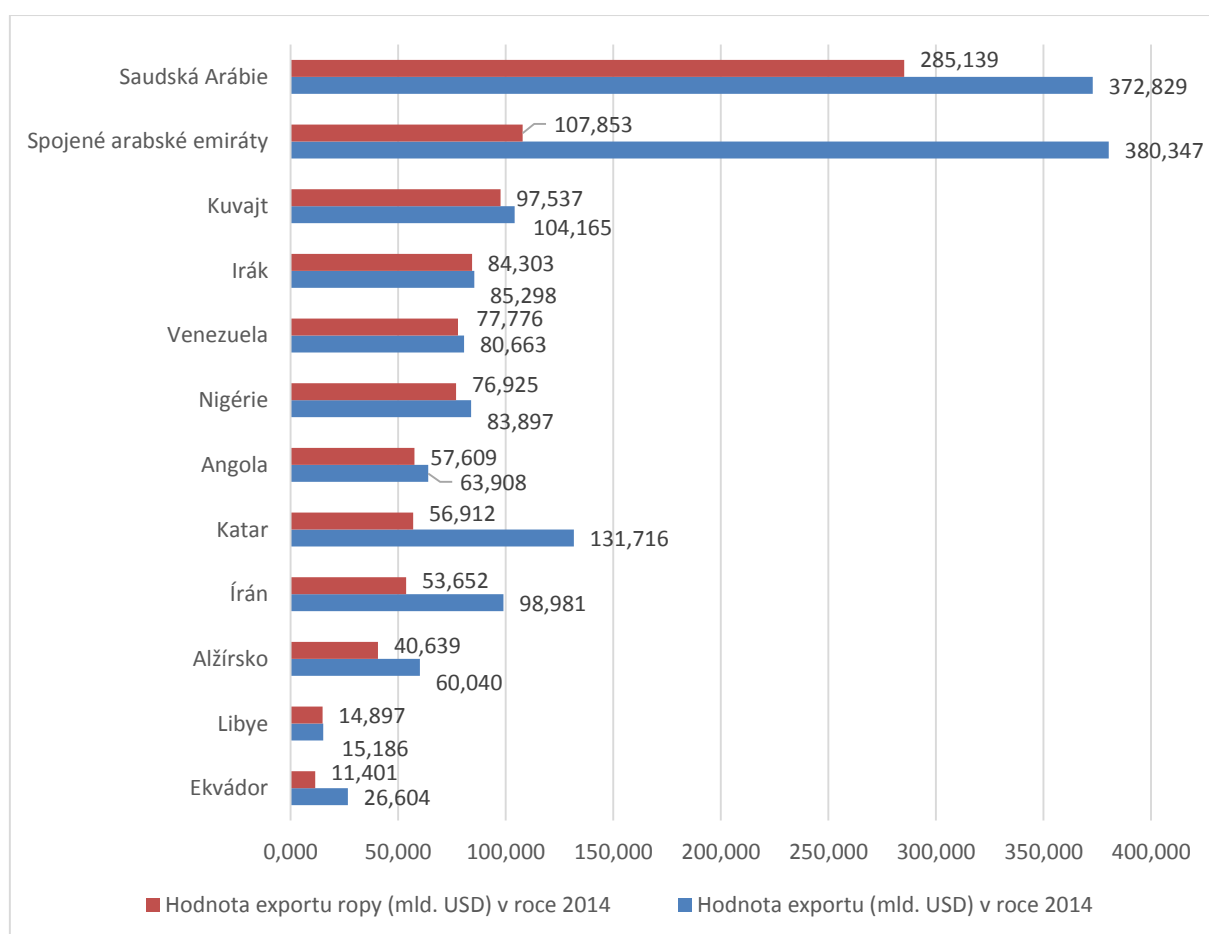

Zdroj: OPEC (2015), vlastní zpracování

Komparace celkového exportu a exportu ropy (mld. USD) v roce 2014

Z grafu č. 4.5 je vidět, že největší hodnoty exportu dosahují Saudská Arábie, Spojené arabské emiráty a Kuvajt. Naopak s nejnižší hodnotou exportu se potýkají Ekvádor a Libye. Mezi osmdesáti až sto miliardami USD se hodnota exportu vyskytuje v zemích: Kuvajt, Írán, Irák, Nigérie a Venezuela. Zemí, jejíž hodnota exportu ropy je nejvyšší v tomto vzorku, je opět Saudská Arábie, za ní jsou to pak Spojené arabské emiráty, Kuvajt a Irák. Zemí s nejnižší mírou exportu ropy je Libye a Ekvádor. V grafu č. 4.6 jsou tyto hodnoty vyjádřeny jako podíly exportu ropy na celkové hodnotě exportu.

Graf č. 4.5: Hodnota celkového exportu a hodnota exportu ropy (mld. USD) v roce 2014

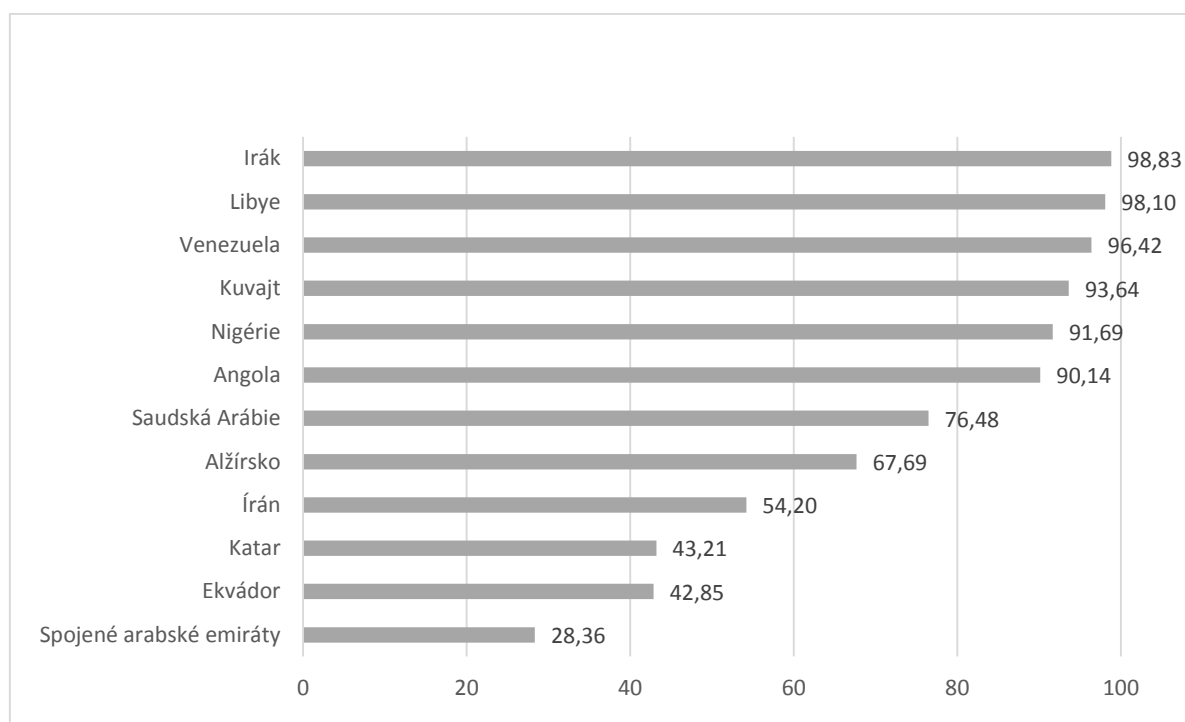

Zdroj: OPEC (2015), vlastní zpracování

Komparace podílu exportu ropy na celkovém exportu (%) v roce 2014

Na základě grafu č. 4.6 je možné vyhodnotit, že mezi zeměmi vysoce závislé na ropném sektoru patří Irák, Libye, Venezuela, Kuvajt, Nigérie a Angola, jelikož jejich podíl exportu ropy tvoří více než 90 % celkového exportu. Na základě takto vysokých hodnot lze vyvodit, že tyto země se orientují především na ropný sektor a nesnaží se rozvíjet jiné oblasti svého hospodářství, čímž se stávají závislé na exportu ropy. Kvůli přílišné orientaci těchto zemí na přírodní bohatství mohou ostatní odvětví hospodářství zaostávat, a to může mít dopad na pokles ekonomické úrovně daných států. Zemí nejméně závislou na ropném sektoru jsou Spojené arabské emiráty, kde podíl exportu ropy na celkovém exportu je necelých 30 %, dále je to Ekvádor a Katar. Z tohoto grafu je patrné, že větší polovina zemí OPEC je výhradně zaměřena pouze na ropný sektor.

Graf č. 4.6: Podíl exportu ropy na celkovém exportu (%) v roce 2014

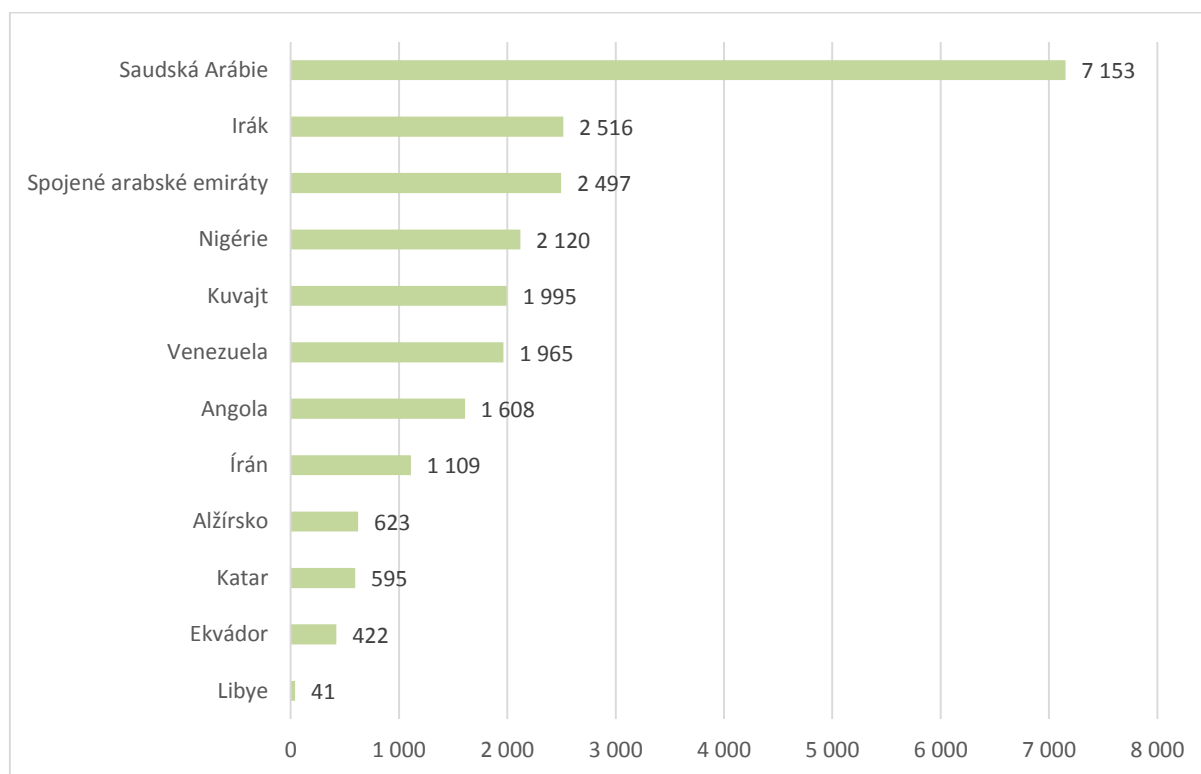

Zdroj: OPEC (2015), vlastní zpracování

Komparace vývozu ropy (tis. barelů/den) v roce 2014

Zemí, která nejvíce vyváží ropy (tis. barelů/den) je Saudská Arábie, poté Irák a Spojené arabské emiráty. Tento graf tedy zhruba odpovídá žebříčku zemí seřazených na základě jejich celkové hodnoty exportu ropy v mld. USD. Avšak i přesto, že například Saudská Arábie či Spojené arabské emiráty patří mezi země, jejichž vývoz ropy (tis. barelů/den) je nejvyšší, tak podíl exportu ropy v porovnání s celkovým exportem patří mezi ty nižší v rámci OPEC, proto je možné říci, že tyto země se snaží rozvíjet i jiné oblasti hospodářství. Neorientují se pouze na oblast produkce a exportu ropy. Opačným případem je Libye, která vyvezla v roce 2014 nejméně ropy (tis. barelů/den) v porovnání s ostatními státy OPEC, avšak podíl exportu ropy činí 98 % z celkové hodnoty exportu, jak již bylo uvedeno v předchozím grafu.

Graf č. 4.7: Vývoz ropy (tis. barelů/den) v roce 2014

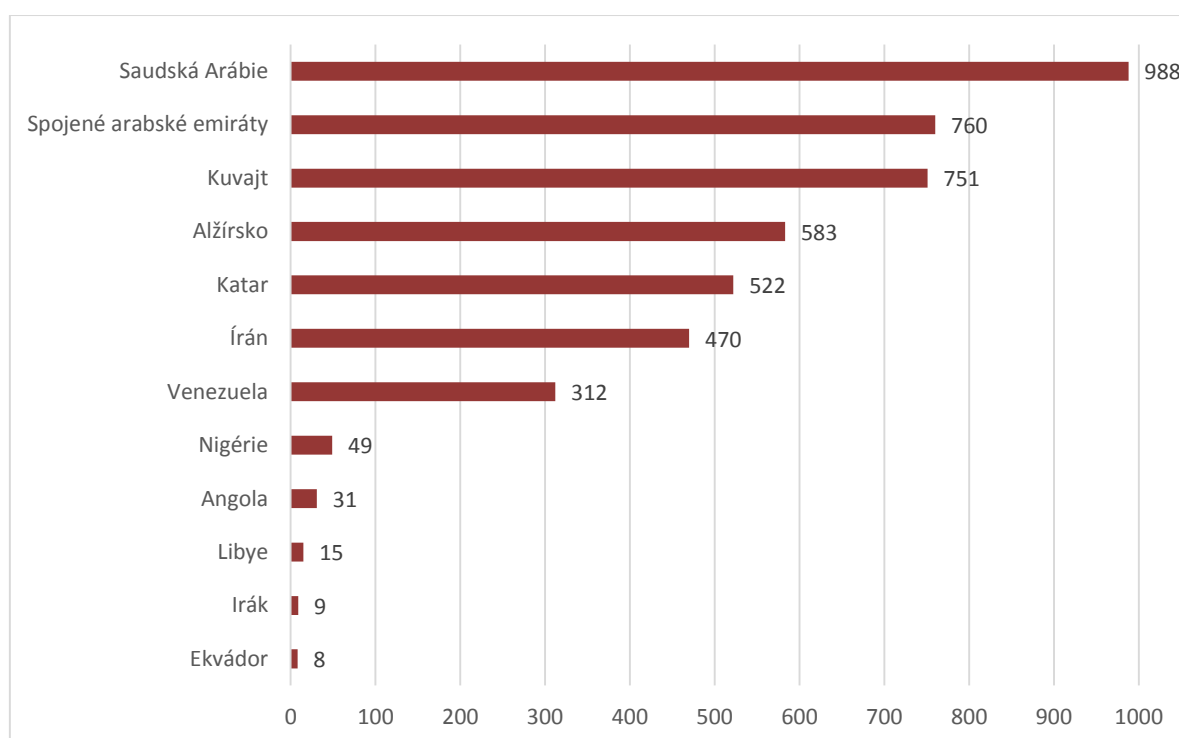

Zdroj: OPEC (2015), vlastní zpracování

Komparace vývozu ropných výrobků (tis. barelů/den) v roce 2014

Z grafu č. 4.8 je patrné, že největším exportérem ropných výrobků je Saudská Arábie, Spojené arabské emiráty a Kuvajt. Saudská Arábie a Spojené arabské emiráty se zde vyskytují na prvních třech příčkách podobně jako u grafu č. 4.7. V rozmezí od 300 do 700 tis. barelů/den exportovala ropné výrobky v roce 2014 Venezuela, Írán, Katar a Alžírsko. Pod 50 tis. barelů/den vyvezla v roce 2014 ropné výrobky Nigérie, Angola, Libye, Irák a Ekvádor. I když na základě předchozího grafu patří mezi významné vývozce ropy Irák a Nigérie, tak co se týče exportu ropných výrobků, jsou tyto země na posledních příčkách.

Graf č. 4.8: Vývoz ropných výrobků (tis. barelů/den) v roce 2014

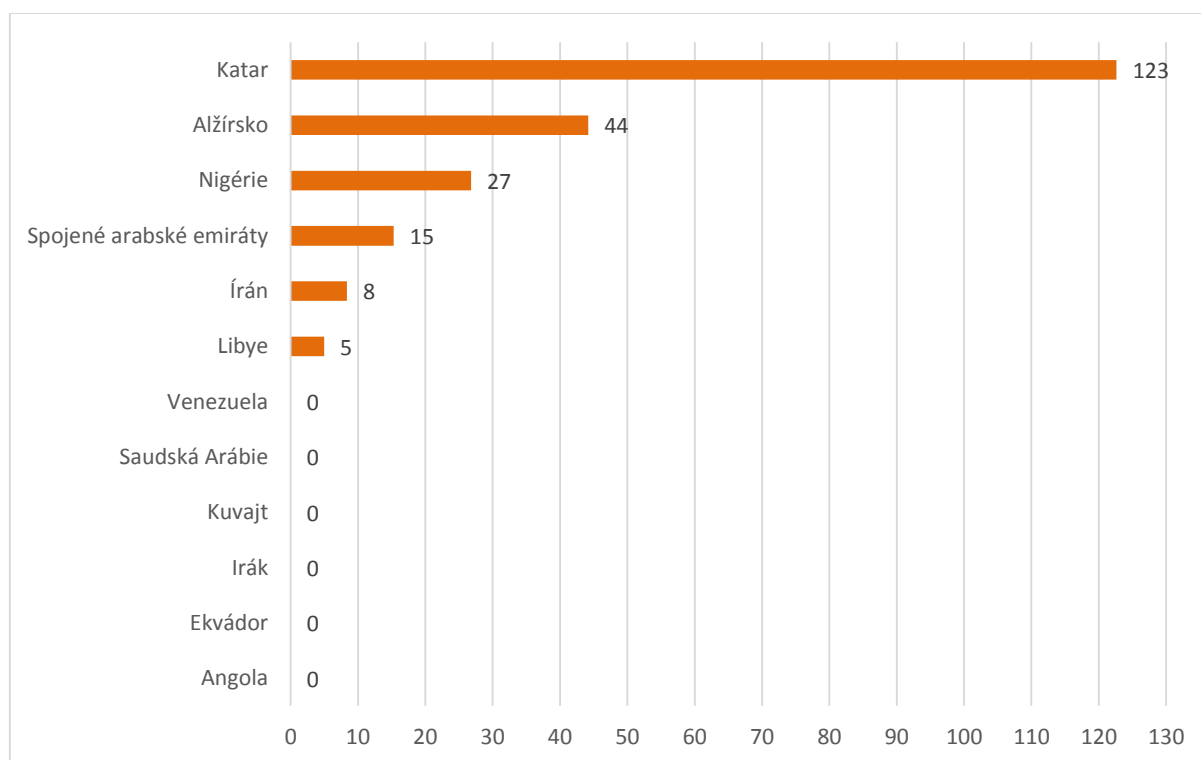

Zdroj: OPEC (2015), vlastní zpracování

Komparace vývozu zemního plynu (mld. m³) v roce 2014

Katar, Alžírsko a Nigérie jsou největšími vývozci zemního plynu v rámci vybraného vzorku zemí. Mohlo by se tedy jednat o země, které se orientují z velké části na oblast zemního plynu. Naopak nejmenšími vývozci zemního plynu jsou země Angola, Ekvádor a Irák, které se řadí mezi pět států s nejmenšími zásobami zemního plynu. Saudská Arábie a Venezuela i přes velké zásoby zemního plynu v rámci OPEC, zemní plyn v roce 2014 vůbec nevyváželi, což by mohlo znamenat, že se tyto ekonomiky neorientují pouze na sektor zemního plynu.

Graf č. 4.9: Vývoz zemního plynu (mld. m³) v roce 2014

Zdroj: OPEC (2015), vlastní zpracování

Klasifikace zemí OPEC na základě HDI

Pro porovnání kvality života zemí OPEC byl použit Index lidského rozvoje (HDI – Human Development Index). Na základě velikosti HDI je možné země rozřadit do čtyř skupin, jak hovoří UNDP (2015):

- Very high = Human Development Index 0,8 – 1;
- High = Human Development Index 0,7 – 0,8;
- Medium = Human Development Index 0,7 – 0,55;
- Low = Human Development Index 0,3 – 0,55.

Index lidského rozvoje se skládá ze tří základních oblastí života, kde patří dlouhý a zdravý život, znalosti a slušný standard bytí. HDI nabývá hodnot od 0 do 1, kdy u nejvyspělejších zemí je tato hodnota blízká 1.

Z tabulky č. 4.1 je patrné, že mezi země s nízkou hodnotou lidského rozvoje se řadí Nigérie a Angola. Mezi země se střední úrovní lidského rozvoje patří pouze Irák. Libye, Ekvádor, Alžírsko, Venezuela a Írán jsou zeměmi s vysokou úrovní lidského rozvoje. V poslední skupině s velmi vysokou úrovní lidského rozvoje je Kuvajt, Spojené arabské emiráty, Saudská Arábie a Katar.

Tabulka č. 4.1: HDI zemí OPEC v roce 2014

Země	HDI v roce 2014	HDI - zdraví	HDI - vzdělanost	HDI - příjmy
Nigérie	0,514	0,299	0,254	0,430
Angola	0,532	0,267	0,310	0,453
Irák	0,654	0,626	0,342	0,626
Libye	0,724	0,714		
Ekvádor	0,732	0,745	0,510	0,487
Alžírsko	0,736	0,702		
Venezuela	0,762	0,732	0,570	0,550
Írán	0,766	0,746	0,433	0,407
Kuvajt	0,816	0,776		
Spojené arabské emiráty	0,835	0,829		
Saudská Arábie	0,837	0,762		
Katar	0,850	0,841		

Zdroj: UNDP (2015), vlastní zpracování

Na základě těchto hodnot jsou pak země rozděleny do již uvedených skupin, a to na země s nízkou úrovní lidského rozvoje (Angola, Nigérie), se střední úrovní lidského rozvoje (Irák), s vysokou úrovní lidského rozvoje (Alžírsko, Ekvádor, Írán, Libye, Venezuela) a na země s velmi vysokou úrovní lidského rozvoje (Kuvajt, Katar, Saudská Arábie a Spojené arabské emiráty).

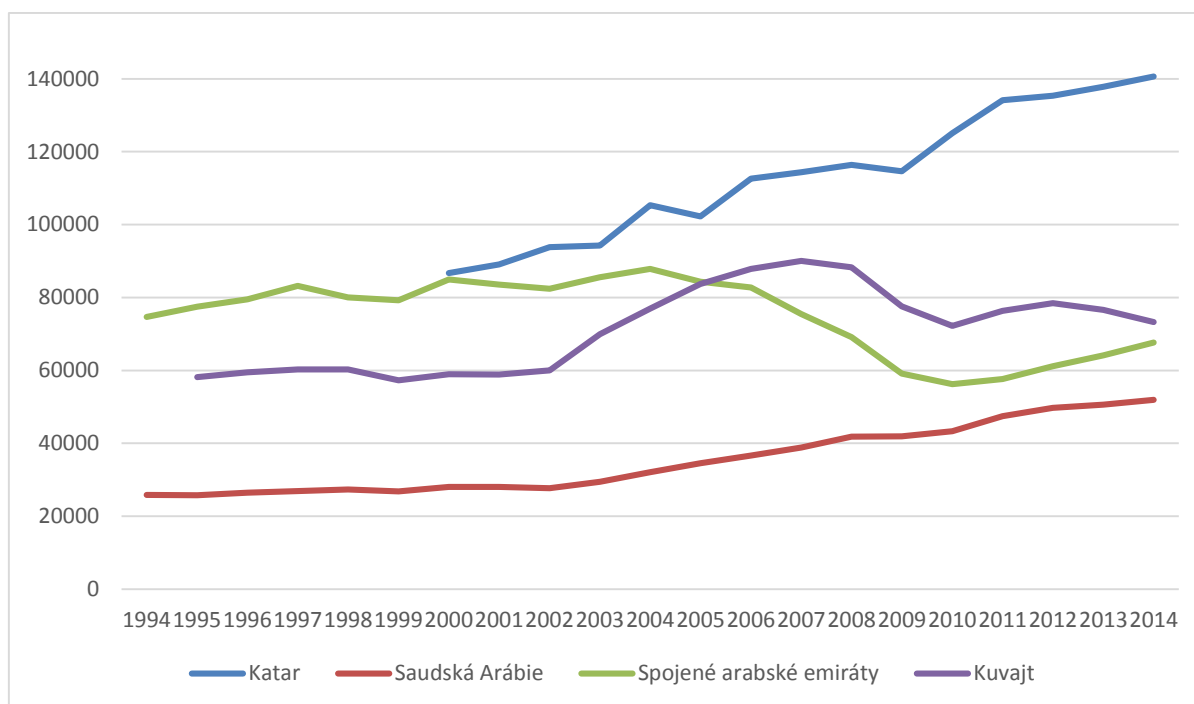
Co se týče komponent HDI, tak ve všech zemích, u kterých byla data všech částí HDI dostupná, vyjma Nigérie a Angoly, se nejvíce o celkovou hodnotu tohoto indexu zasloužila oblast zdraví. Totéž platí pro Libyi, Alžírsko a veškeré státy skupiny zemí s velmi vysokým indexem lidského rozvoje, kde byl vyhodnocen největší podíl na HDI oblastí zdraví. I když u těchto zemí nebyly uvedeny podíly všech komponent HDI, tak na základě hodnot zdraví vyšších než 0,7 by jiné oblasti ani tuto hodnotu nemohly převýšit. V případě Nigérie a Angoly se

jednalo o oblast slušného bytí (HDI – příjmy). Překvapující je, že ve většině států se o velikost HDI zasloužila oblast zdraví. Státy jako jsou Irák, Libye či Irán bývají spojovány s chudobou, válečnými konflikty apod., přesto zde oblast zdraví vyniká nad ostatními oblastmi HDI.

Komparace vývoje HDP/obyvatele (PPP, USD) zemí s velmi vysokým HDI

Po rozčlenění zemí na základě indexu HDI do čtyř skupin podle úrovně lidského rozvoje jsou pro jednotlivé skupiny srovnávány ekonomické úrovně daných zemí v letech 1994-2014. První skupinou jsou země s velmi vysokým HDI (Katar, Kuvajt, Saudská Arábie, Spojené arabské emiráty), kdy ekonomická úroveň Spojených arabských emirátů a Kuvajtu se vyvíjí podobně. Stejně jako v případě HDI, tak i v rámci ekonomické úrovně dosahuje Katar nejvyšších hodnot. Saudská Arábie dosahuje v rámci této skupiny nejnižší ekonomické úrovně.

Graf č. 4.10: HDP/obyvatele (USD) přepočtené podle parity kupní síly v letech 1994-2014 pro skupinu zemí s velmi vysokým HDI

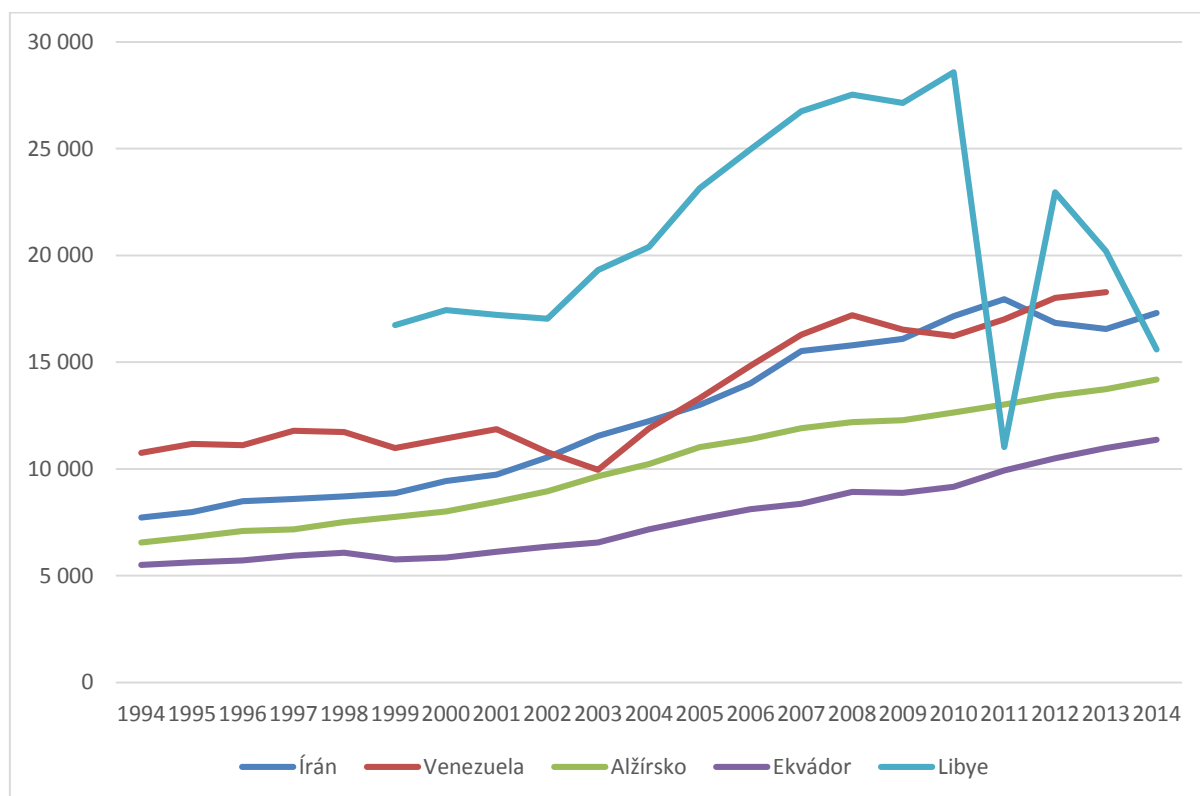

Zdroj: World Bank (2016b), vlastní zpracování

Komparace vývoje HDP/obyvatele (PPP, USD) zemí s vysokým HDI

V rámci skupiny zemí s vysokým HDI zažívaly od poloviny devadesátých let země Írán, Venezuela, Alžírsko a Ekvádor podobný vývoj ekonomické úrovně, pro který je charakteristický vzestupný trend. Výjimkou v rámci této skupiny je Libye, která do roku 2010 měla o dost vyšší ekonomickou úroveň, což se však změnilo v roce 2011, kdy došlo k velkému poklesu její ekonomické úrovně. Tento pokles byl zapříčiněn vznikem občanské války, jak uvádí Ministerstvo zahraničních věcí ČR (2015). V roce 2012 byla Libye opět na první příčce, nicméně poté v důsledku hospodářské krize v roce 2013, její ekonomická úroveň začala opět klesat.

Graf č. 4.11: HDP/obyvatele (USD) přepočtené podle parity kupní síly v letech 1994-2014 pro skupinu zemí s vysokým HDI

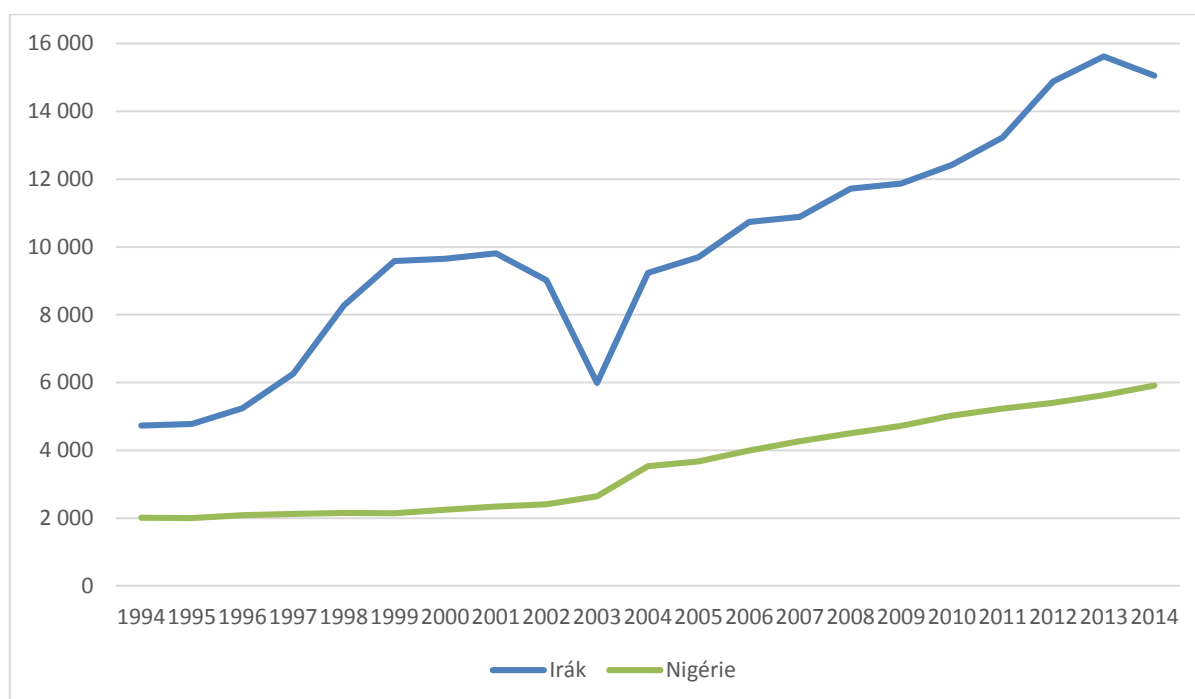

Zdroj: World Bank (2016b), vlastní zpracování

Komparace vývoje HDP/obyvatele (PPP, USD) zemí s nízkým a středním HDI

Z grafu 4.12 je patrné, že do skupiny s nízkým a středním HDI patří Irák, Angola a Nigérie. V důsledku nedostatku údajů není možné srovnávat ekonomickou úroveň Angoly. Nicméně na základě údajů CIA (2015), je možné vyhodnotit ekonomickou úroveň Angoly v letech 2013 – 2015 kdy HDP/obyvatele přepočtené podle parity kupní síly vzrostlo ze 7 000 USD na 7 600 USD. Ekonomická úroveň Angoly je v těchto letech nižší než v Iráku, avšak vyšší než v Nigérii. Co se týče Nigérie a Iráku, tak je mezi těmito zeměmi znatelný rozdíl, kdy mnohem vyšší ekonomické úrovně dosahuje Irák. Pfauser (2011) hovoří o konfliktu v Iráku, který se odehrál v roce 2003, kdy jsou uváděny dvě příčiny této války. První příčinou je příliš velký zájem USA o ropné zásoby za účelem povzbuzení své ekonomické situace a druhou příčinou je nedodržení Iráku příkazu Rady bezpečnosti OSN k odzbrojení. Na základě tohoto konfliktu došlo v roce 2003 k výraznému poklesu ekonomické úrovně Iráku.

Graf č. 4.12: HDP/obyvatele (USD) přepočtené podle parity kupní síly v letech 1994-2014 pro skupinu zemí se středním a nízkým HDI

Zdroj: World Bank (2016b), vlastní zpracování

Po porovnání doložených zásob ropy a zemního plynu s ekonomickou úrovní jednotlivých zemí je možné vyhodnotit, zda daná situace v jednotlivých zemích odpovídá hypotéze prokletí přírodních zdrojů. Venezuela jakožto země s největšími zásobami ropy dosahuje střední ekonomické úrovně v porovnání s ostatními zeměmi vybraného vzorku, tudíž zde hypotéza

prokletí přírodních zdrojů není potvrzena, ale ani vyvrácena. Co se týče Saudské Arábie, tak se jedná o druhou zemi s největšími zásobami ropy, ve které je ekonomická úroveň vysoká. Saudská Arábie i přes největší zásoby ropy dosahuje vysoké ekonomické úrovně, čímž není úplně v souladu s hypotézou prokletí přírodních zdrojů. Naopak na příkladu Iráku, jenž disponuje vcelku velkými zásobami ropy, avšak ekonomická úroveň zde patří mezi ty nejnižší, je možné částečně potvrdit hypotézu prokletí přírodních zdrojů. Jak již bylo uvedeno, tak na ekonomické situaci Iráku se podepsal především válečný konflikt s USA, který vznikl v roce 2003.

Komparace změn cen ropy (%) a tempa růstu HDP (%)

Graf č. 4.13 znázorňuje vývoj cen ropy téměř od počátku sedmdesátých let dvacátého století až do současnosti. Zkoumané období začíná od sedmdesátých let kvůli ropným šokům, které jsou pro ně typické. Během sedmdesátých let došlo k nárůstu ceny ropy o více než 25 USD. Sirůček a kol. (2007) uvádí, že k tak velkému nárůstu prodejních cen přistoupily státy Organizace zemí vyvážejících ropu, když omezením výroby ropy následoval v období 1973 až 1974 vznik nerovnováhy mezi poptávkou a nabídkou. Tento cenový vzestup poškozoval především země odkázané na import ropy a potravin. Holman (2011) vysvětluje, že v roce 1973 OPEC využil vyostřené politické situace po útoku Egypta a Sýrie na Izrael a omezil těžbu ropy. Arabské země, jakožto největší producenti ropy, tímto krokem chtěli dát najevo svou politickou solidaritu se Sýrií a Egyptem a ukázat celému světu jakým nástrojem se ropa může stát v případě vojenského sporu. Na základě této situace cena ropy prudce vzrostla. Poté v roce 1979 došlo k politické revoluci v Íránu a další období politické nestability vedlo k rychlému poklesu jeho exportu a těžby ropy. OPEC opět využil dané situace a došlo k velkému nárůstu cen ropy. Takto vysoké ceny ropy se však kartelu OPEC nepovedlo z dlouhodobého hlediska udržet. Velká část menších členů OPEC neustále překračovala kartelem smluvené kvóty těžby a navyšovala nejenom těžbu, ale také export. Pouze díky několika významným vývozcům, především díky Saudské Arábii a Kuvajtu, byly vysoké ceny ropy udržovány.

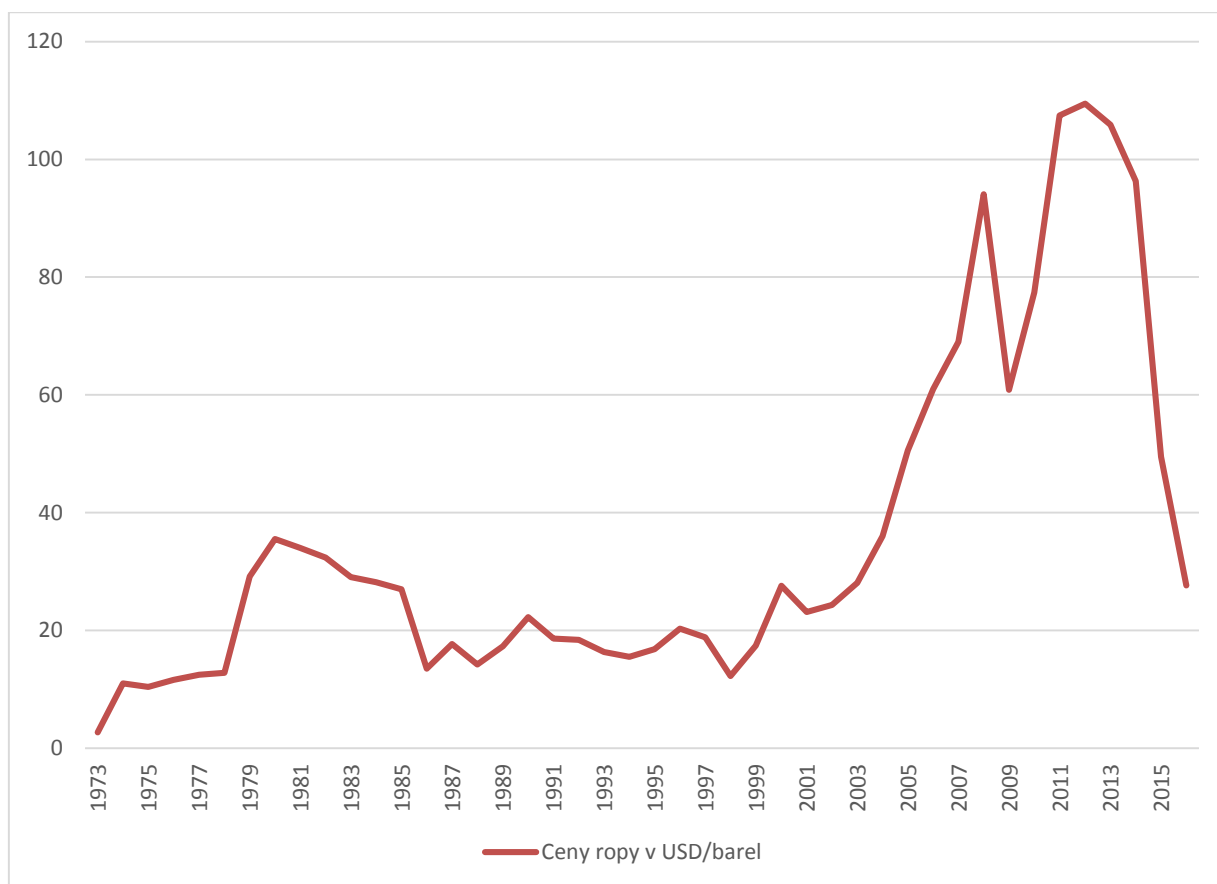
V následujících cca deseti letech naopak cena ropy poklesla z 36 USD na 17 USD za barel. Sirůček a kol. (2007) považují za důvod tohoto poklesu ceny ropy racionalizaci spotřeby ropy v zemích vyspělých, ale také vznik nových konkurentů v důsledku objevení nalezišť ropy například v Mexiku či Venezuele. V devadesátých letech cena ropy kolísala v rozmezí od 15-22 USD/barel. V roce 1998 došlo k výraznému poklesu cen ropy, což jak uvádí Kunešová, Cihelková a kol. (2006), bylo zapříčiněno asijskou měnovou krizí, která způsobila v rámci

celosvětové ekonomiky řetězovou reakci. Pokles produkce v Asii a zvětšující se krize v Japonsku snížily poptávku po ropě, díky čemuž došlo k prudkému poklesu cen ropy.

Po asijské krizi až do roku 2007 cena ropy stoupala, po roce 2008 se však propadla o více než 30 USD, což bylo zapříčiněno světovou hospodářskou krizí. Poté opět až do roku 2012 následoval cenový vzestup ropy, což se však v roce 2012 změnilo a cena ropy až do současnosti klesla na 28 USD/barel. Voříšek (2015) uvádí, že po většinu let předešlého desetiletí se ceny ropy pohybovaly okolo 100 USD, což bylo zapříčiněno především díky stoupající spotřebě ropy v takových zemích, jako je Čína. Spory v hlavních ropných zemích (např. Irák) se také promítly ve vývoji cen ropy v daném období. Na základě těchto důvodů výroba nemohla vyrovnávat poptávku a ceny ropy stále rostly. Díky takto vysokým cenám ropy zareagovala Kanada a USA a začaly těžit ropu na nových ložiscích, kde byla těžba obtížnější. Poptávka po ropě ze zemí Evropy, Asie a USA na základě slabších ekonomik a nových pravidel ohlížejících se na energetickou efektivitu zařízení poklesla. Celosvětová nabídka ropy byla v druhé polovině roku 2014 na cestě k tomu, aby podstatně převýšila současnou poptávku. Značné množství ropy bylo uskladňováno na pozdější období a po uvolnění těchto rezerv začaly ke konci roku 2014 ceny ropy rychle klesat. Na základě postupného klesání cen ropy bylo očekáváno, zda OPEC sníží množství dobývané ropy, aby tak navrátili cenu na dřívější hladinu. K ničemu takovému však nedošlo a OPEC žádné operace k růstu cen ropy nepodnikla. Rychlý pokles cen ropy však převrátil celou světovou ekonomiku a měl vliv také na veškeré státy světa. Velcí spotřebitelé ropy, jako jsou Japonsko či USA, kde ceny ropy poklesly na absolutně nejnižší hodnoty během uplynulých několika let, považují nízké ceny za výhodné. Naopak tomu je v zemích, které jsou typickými exportéry ropy, jako jsou Venezuela nebo Rusko, a které se pohybují na okraji ekonomické stability.

Co se týče vývoje cen ropy do budoucna, tak je velice obtížné předpokládat, jakým směrem se ceny ropy budou ubírat, jelikož na konečnou cenu působí velké množství faktorů. V případě zachování rozsáhlé produkce a stále snižující se spotřeby ropy je možné, že se ceny ropy stabilizují a budou se pohybovat okolo 50 USD. Na ceně ropy se také mohou výrazně podepsat konflikty v zemích, které jsou zásadními producenty ropy. Spory se mohou opět vyskytnout v Iráku či Libyi a mohou tak zmenšit celosvětovou každodenní produkci ropy. Nejenom tyto, ale spousta dalších faktorů může významně ovlivnit následující vývoj cen ropy (Voříšek 2015).

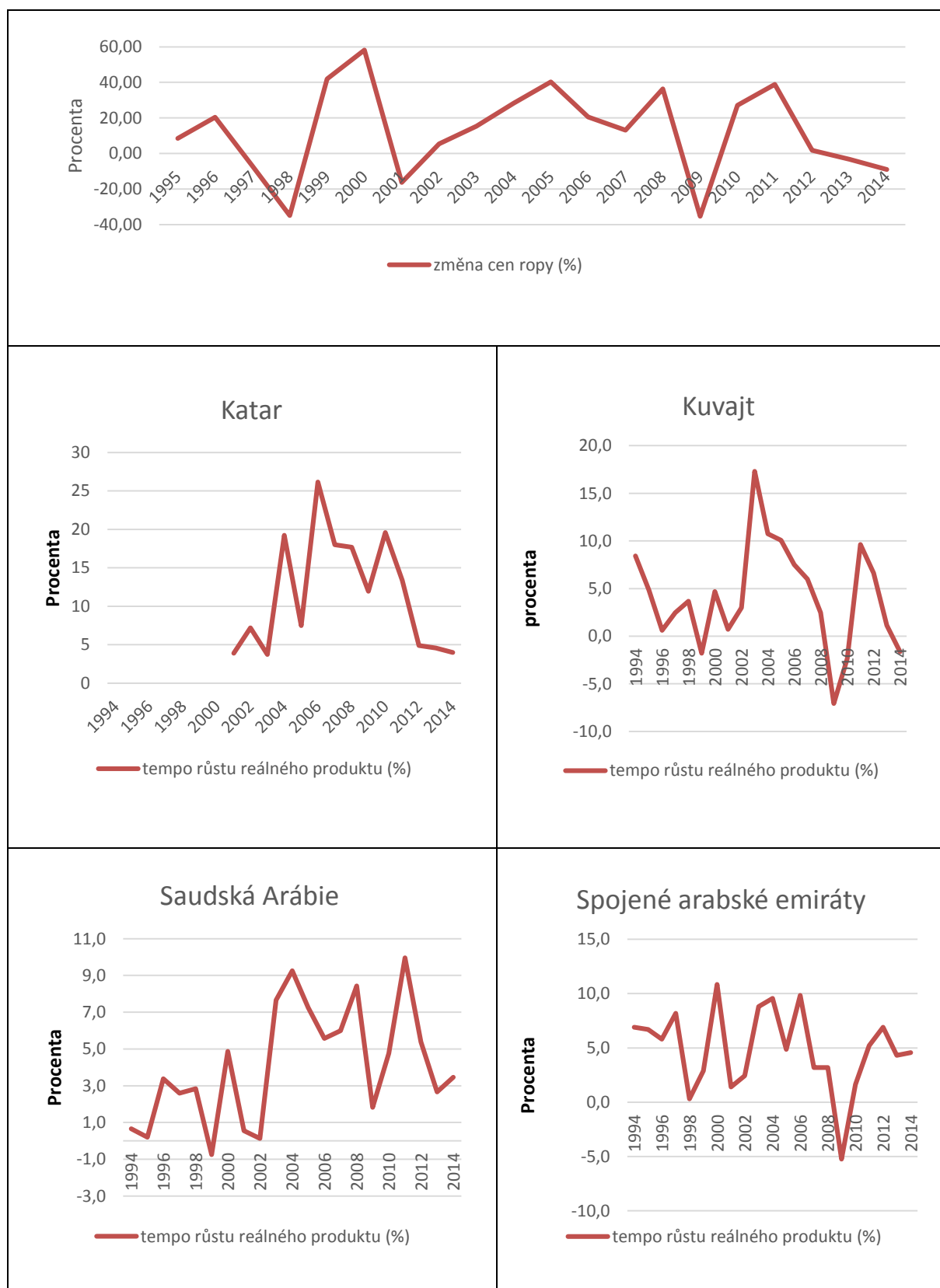
Graf č. 4.13: Vývoj cen ropy v USD/barel v letech 1973-2016

Zdroj: Statista (2016), vlastní zpracování

Komparace vývoje cen ropy (%) a tempa růstu HDP (%)

Graf č. 4.14: Vývoj cen ropy a tempa růstu HDP (Katar, Kuvajt, Saudská Arábie, Spojené arabské emiráty)

Zdroj: Statista (2016), World Bank (2016a), vlastní zpracování

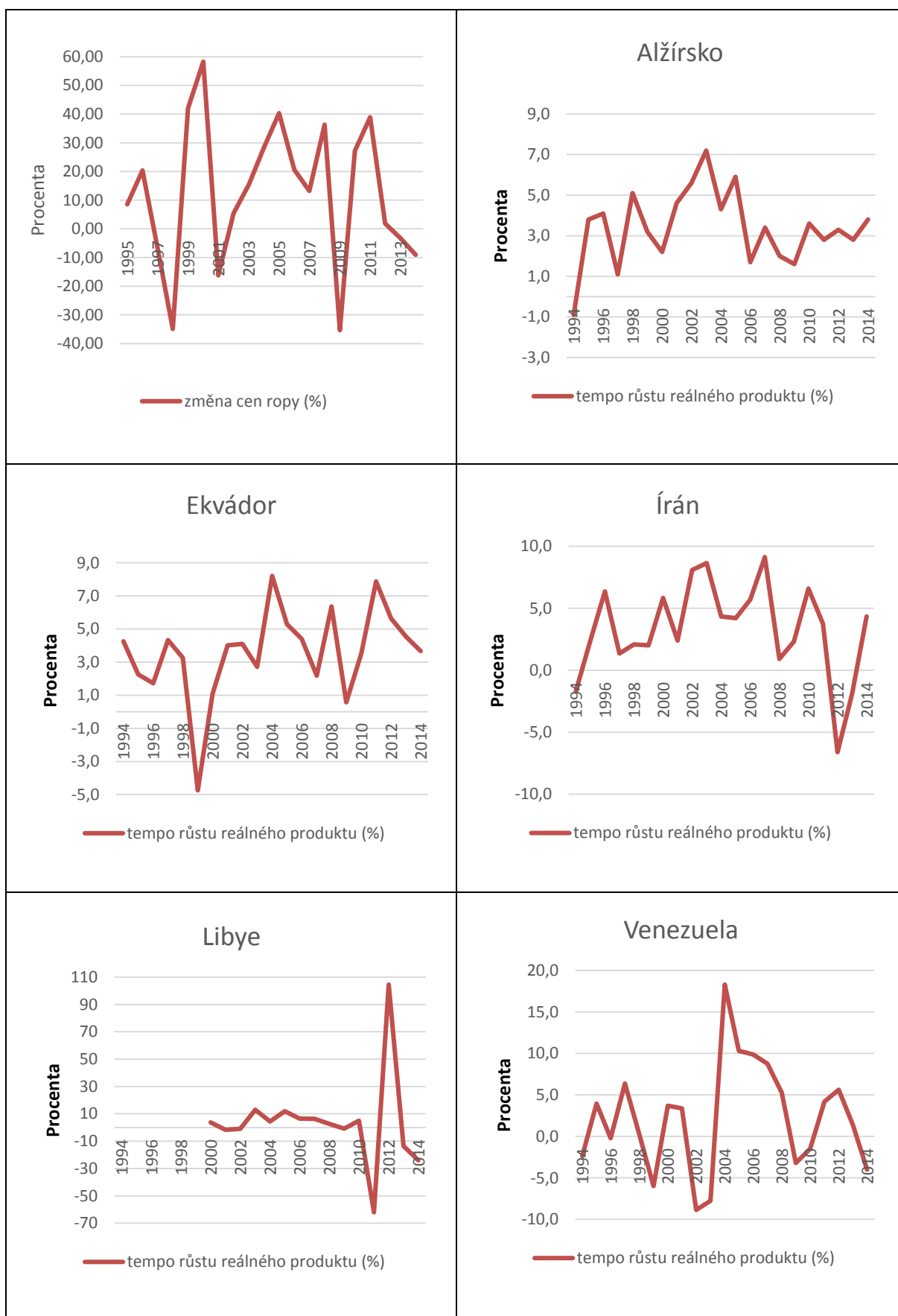
Srovnání vývoje cen ropy a tempa růstu reálného produktu Kataru v devadesátých letech není možné kvůli nedostatku dostupných dat. Po roce 2000 však docházelo k růstu tempa růstu reálného produktu až do roku 2004 s mírnými výkyvy. Podobně se vyvíjeli také ceny ropy v daném období, což značí, že Katar se může zařadit mezi země, které jsou zaměřeny pouze na export ropy. Stejná situace nastává i v roce 2006, kdy s rostoucími cenami ropy dochází ke zrychlení tempa růstu reálného produktu. Jelikož na základě předchozí analýzy podíl exportu ropy na celkovém exportu nečiní ani 50 %, tak je možné říci, že tato země není zaměřena pouze na ropný sektor.

Kuvajtu v roce 1996 zažíval pokles tempa růstu reálného produktu, zároveň však docházelo k růstu cen ropy. Vysoké ceny ropy znamenaly růst cen pohonných hmot a nákladů ostatních odvětví, což mělo negativní dopad na tempo růstu reálného produktu. V roce 2003 došlo v Kuvajtu ke zrychlení tempa růstu reálného produktu, nicméně ceny ropy také stoupaly. Situace v tomto roce se vylučuje se situací v roce předchozím. Od roku 2011 však tempo růstu reálného produktu Kuvajtu klesalo stejně jako ceny ropy, což potvrzuje, že Kuvajtu je zemí závislou na vývozu ropy.

Na základě vývoje tempa růstu reálného produktu a cen ropy v letech 1996, 2000, 2001, 2009 a 2010 se Saudská Arábie zdá být ekonomikou závislou na exportu ropy. Ve zmíněných letech docházelo spolu s růstem či poklesem cen ropy ke stejnému vývoji tempa růstu reálného produktu této země. Jelikož podíl exportu ropy na celkovém exportu je více než 70 %, tak je Saudská Arábie označována za zemi závislou na exportu ropy.

V roce 1998 došlo ve Spojených arabských emirátech k poklesu tempa růstu reálného produktu, jak již bylo zmíněno, tak v tomto roce došlo také k poklesu cen ropy. Naopak v roce 2010 kdy tempo růstu reálného produktu výrazně vzrostlo, vzrostly také ceny ropy. Změna nepřichází ani v roce 2004, kdy je zrychlení tempa růstu reálného produktu doprovázeno růstem cen ropy. V roce 2009 však s poklesem cen ropy klesá tempo růstu reálného produktu Spojených arabských emirátů do záporných hodnot. Jelikož je však podíl exportu ropy na celkovém exportu Spojených arabských emirátů nejnižší v rámci vybraného vzorku zemí, tak je tato země označována za ekonomiku, která se snaží rozvíjet i jiná odvětví svého hospodářství a není závislou na exportu ropy.

Graf č. 4.15: Vývoj cen ropy a tempa růstu HDP (Alžírsko, Ekvádor, Írán, Libye, Venezuela)

Zdroj: Statista (2016), World Bank (2016a), vlastní zpracování

V letech 1997 a 1998 v důsledku asijské krize došlo k obrovskému poklesu cen ropy, což se v případě Alžírka projevilo růstem tempa růstu reálného produktu v roce 1998. Opačná situace se odehrává v roce 2009, kdy ceny ropy opět poklesly spolu s tempem růstu reálného produktu Alžírka. Nárůst cen ropy v letech 2010-2011 se v Alžírsku projevilo nárůstem tempa růstu reálného produktu 2010 a poté až v roce 2012. Alžírsko je na základě uvedených výsledků s největší pravděpodobností zemí, která je závislá na exportu ropy, jelikož se její ekonomický růst odvíjel podle změn ceny ropy. Toto tvrzení potvrzuje také fakt, že export ropy Alžírka tvoří necelých 70 % celkového exportu.

Ekvádor na rozdíl od Alžírka a Angoly v roce 1997 zažívá zrychlení tempa růstu reálného produktu. Kdy nízké ceny ropy totiž mohly vést k růstu poptávky po pohonných hmotách, v důsledku čehož se zvýšila také poptávka po motorových vozidlech, a proto vzrostl i hrubý domácí produkt. Stejná situace se odehrála i v roce 2003 kdy cena ropy stoupla a tempo růstu reálného produktu pokleslo. Ekvádor je tedy ekonomikou, která se zaměřuje i na jiné oblasti svého hospodářství a není závislá na exportu ropy, což potvrzuje také podíl exportu ropy na celkovém exportu.

Írán se na základě vývoje cen ropy a tempa růstu reálného produktu v letech 1997 a 2001 kdy s poklesem cen ropy docházelo k poklesu tempa růstu reálného produktu, jeví jako ekonomika závislá na exportu ropy. V roce 2013 dokonce s poklesem ceny ropy pokleslo tempo růstu reálného produktu do záporných hodnot.

Pokles tempa růstu reálného produktu do záporných hodnot Libye v roce 2011 je přesným opakem vývoje cen ropy v tomto roce. Nicméně pro rok 2013 je typický pokles cen ropy, načež pokleslo i tempo růstu reálného produktu do záporných hodnot. Jelikož v roce 2014 činil podíl exportu ropy necelých 100 % celkové exportu, je možné říci, že Libye je ekonomikou závislou na exportu ropy.

Poslední zkoumanou zemí této skupiny je Venezuela, kdy v roce 1999 dochází k výraznému poklesu tempa růstu jejího reálného produktu do záporných hodnot, zatímco ceny ropy rostou. Ke značnému poklesu tempa růstu do záporných hodnot dochází také v roce 2002, kdy ceny ropy opět rostou. V roce 2009 však s poklesem cen ropy klesá také tempo růstu reálného produktu Venezuely opět do záporných hodnot. Podobná situace nastává v letech 2013 a 2014, což naznačuje, že Venezuela se řadí mezi země závislé na exportu ropy. Toto tvrzení potvrzuje také vysoký podíl exportu ropy na celkovém exportu.

Graf č. 4.16: Vývoj cen ropy a tempa růstu HDP (Angola, Irák, Nigérie)

Zdroj: Statista (2016), World Bank (2016a), vlastní zpracování

V případě Angoly není možné provést srovnání celého vybraného časového období v důsledku nedostatku dostupných dat. V letech 1997-1998 kdy ceny ropy klesaly, docházelo k poklesu tempa růstu hrubého domácího produktu. Tudíž Angola se může jevit jako země závislá na exportu ropy.

V Iráku došlo v roce 1998 k výraznému zrychlení tempa růstu reálného produktu, souběžně však došlo k poklesu cen ropy v důsledku asijské krize. V roce 2003 se tempo růstu reálného produktu dostalo do záporných hodnot, avšak v roce 2004 opět narostlo o cca 50 %. V těchto letech cena ropy stoupala. Irák se na základě vývoje v roce 1998 a 2003 nemusí jevit jako země závislá na exportu ropy. V roce 2004 nebo také 2006 tomu však bylo naopak, což naznačuje, že Irák může být zemí závislou na exportu ropy. Jelikož má Irák v rámci zemí OPEC největší podíl exportu ropy na celkovém exportu, tak je označován za zemi závislou na vývozu ropy.

Co se týče vývoje tempa růstu reálného produktu Nigérie, tak k výraznému nárůstu došlo pouze v roce 2004, kdy i cena ropy prudce vzrostla. K dalším výrazným výkyvům tempa růstu reálného produktu však nedošlo. Na základě podílu exportu ropy na celkovém exportu Nigérie je jasné, že se jedná o ekonomiku, která je zaměřena výhradně na export ropy.

5 Závěr

Cílem diplomové práce bylo vyhodnotit, zda může mít surovinová vybavenost zemí vliv na ekonomický růst.

Diplomová práce byla rozdělena na tři hlavní části. V úvodní části byl vymezen pojem ekonomický růst a s ním související výrobní faktory, kdy největší pozornost byla věnována přírodním zdrojům. Rozdílnost mezi potenciálním a skutečným produktem a možnosti měření ekonomického růstu uzavřely část věnovanou ekonomickému růstu. Přírodní statky a ekonomické statky byly dalším předmětem zkoumání, jelikož přírodní statky se po určitém procesu zpracování mohou stát ekonomickými statky. Poté byla kapitola věnována vývoji využívání přírodních zdrojů. Místa bohatá na přírodní zdroje nebyly jediným faktorem při rozhodování lidí o využití těchto oblastí, záleželo totiž také na klimatu, které bylo pro danou oblast typické. To jak lidé s přírodními zdroji nakládají, se mění v souvislosti s vývojem technologií, nebo na základě změny přírodně technických či sociálně ekonomických omezení. Na základě rozdílných úrovní využívání přírodních zdrojů plynou pro společnost také odlišné důsledky.

Přírodní bohatství bylo v další části klasifikováno na jednotlivé složky, zdroje energie a na obnovitelné či neobnovitelné zdroje. Co se týče vývoje spotřeby energie, tak docházelo k nárůstu požadavků a potřeb v důsledku s narůstajícím počtem obyvatel. S růstem energetické náročnosti byla spojována omezenost či vyčerpatelnost zdrojů, na základě čehož docházelo, a v současné době také dochází, k ozbrojeným konfliktům o přírodní zdroje.

Druhá část této práce prokázala, že přírodní bohatství, které daná země má, se z velké části promítá na ekonomickém růstu této země. Přírodní zdroje mohou být považovány za stimulanty ekonomického růstu, avšak v mnoha případech tomu tak nebylo. V sedmdesátých letech působily přírodní zdroje ve většině zemí bohatých na přírodní zdroje negativně na ekonomický růst. Ke změně došlo během devadesátých let, což bylo prokázáno na příkladu Asie, která od konce devadesátých let zažila velice rychlý ekonomický růst. Opakem však byla Latinská Amerika, jakožto jedna ze zemí zaměřených na export přírodních zdrojů, která během uplynulých třiceti let měla ekonomický růst minimální.

Přírodní zdroje byly na základě svého geografického rozložení rozděleny na zdroje geograficky rozptýlené anebo koncentrované. V případě koncentrovaných přírodních zdrojů byl prokázán pozitivní dopad na ekonomický růst prostřednictvím růstu efektivity kapitálu. Rozptýlené přírodní zdroje však potvrdily hypotézu prokletých zdrojů a způsobily negativní efekt na účinnost kapitálu, tedy na ekonomický růst. Dále byl mezi ekonomickým růstem a přírodními zdroji prokázán vztah prostřednictvím úspor a investic. Jelikož jsou přírodní zdroje považovány za jeden z negativních faktorů ekonomického růstu, tak působily na investory jako odpudivý faktor a zpomalily tak příliv PZI, čímž mohlo dojít ke zpomalení tempa ekonomického růstu. Co se týče fiskální politiky a přírodních zdrojů, tak bylo zjištěno, že v zemích bohatých na přírodní zdroje dochází k mnohem razantnějším změnám v rámci fiskální politiky, a to například kvůli změnám cen ropy. Závěr této části diplomové práce byl věnován pojetí přírodních zdrojů jako zdrojů prokletí a holandské nemoci. Přírodní zdroje začaly být označovány za zdroje prokletí v důsledku pomalého ekonomického růstu, který země bohaté na přírodní zdroje zažívaly. Tyto země byly příliš orientovány na export daných přírodních zdrojů a nesnažily se rozvíjet jiné oblasti, což se negativně podepsalo na jejich ekonomickém růstu.

Ve třetí části této práce byly komparovány vybrané ukazatele mezi státy OPEC. Na základě srovnání bylo prokázáno, že země OPEC by mohly mít velký potenciál na základě velkého množství nalezišť přírodního bohatství, avšak ne všechny země dokážou tohoto potenciálu využít. Produkce a export ropy mohou působit jako překážka ekonomického růstu

v důsledku přílišné orientace na ropný sektor. Tyto státy se ve většině případů stávají závislými na importu takového zboží, které je nutné ke každodennímu životu, ať už se jedná o léky či potraviny. Co se týče ekonomické úrovně jednotlivých zemí, tak nejnižší je v Angole a Nigérii, naopak nejvyšší v Kataru, a poté v Kuvajtu a Spojených arabských emirátech. Na základě porovnání doložených zásob ropy a zemního plynu a ekonomické úrovně v jednotlivých zemích bylo vyhodnocováno, zda se země potýkají s hypotézou prokletí přírodních zdrojů. V případě Iráku byla tato hypotéza potvrzena, čemuž však neodpovídala situace v Saudské Arábii. Státy OPEC byly poté rozčleněny do tří skupin podle velikosti HDI. Na ekonomické úrovni Iráku se z velké části podílel konflikt probíhající na jeho území. V případě Saudské Arábie nebyl podobný negativní faktor ekonomického růstu zaznamenán. V Libyi v roce 2011 výrazně ekonomická úroveň poklesla na základě občanské války, které zde vznikla. V uvedených zemích hraje velkou roli náboženství, kultura a s ní spojené konflikty, které vznikají, a které mají negativní dopad na jejich ekonomiky. V další části této podkapitoly byla pomocí vývoje cen ropy a tempa růstu reálného produktu porovnávána závislost jednotlivých zemí na exportu ropy, kdy Saudská Arábie byla vyhodnocena jako země závislá na exportu ropy. Mezi další země, které jsou zaměřeny výhradně na ropný sektor, patří Alžírsko, Angola, Írán, Irák, Kuvajt, Libye, Nigérie a Venezuela. Jelikož však od roku 2012 dochází k poklesu cen ropy, tak pro tyto země, jakožto významné exportéry, může mít daná situace negativní dopad na jejich ekonomický růst, pokud nezačnou rozvíjet i jiné oblasti hospodářství. Většinou v zemích závislých na cenách ropy dochází s růstem cen ropy ke zrychlování tempa růstu HDP a v případě poklesu cen ropy klesá i tempo růstu HDP. V rámci vybraného vzorku zemí vyšly pouze tři země jako nezávislé na exportu ropy, jedná se o Ekvádor, Katar a Spojené arabské emiráty. Ve zmíněných zemích změny cen ropy vyvolaly ve velké části případů opačný vývoj tempa růstu HDP. S klesajícími cenami ropy docházelo ke zrychlení tempa růstu HDP. Nízké ceny ropy zapříčinily růst poptávky v odvětvích úzce spojených s ropou, čímž se kladně podepsaly na ekonomickém růstu. Tyto země se snaží kromě ropného sektoru rozvíjet i jiná odvětví hospodářství pro dosažení vyššího ekonomického růstu. Na základě dosažených výsledků je možné říci, že přírodní bohatství působí především negativně na ekonomický růst, vyskytují se však i výjimky, které musí svou pozornost věnovat celé své ekonomice a nikoliv pouze ropné oblasti.

Seznam použité literatury

BERKA, Jan, 2015. *Návrat suspendované dcery. OPEC vítá Indonésii* [online]. Praha: Roklen24.cz, 2015 [cit. 15. 4. 2016]. Dostupné z <http://roklen24.cz/a/w5GTt/navrat-suspendovane-dcery-opec-vita-indonesii>

BIČÍK, Ivan, 2010. *Hospodářský zeměpis, Globální geografické aspekty světového hospodářství*. Praha: Nakladatelství České geografické společnosti, s. r. o. ISBN 978-80-86034-90-4.

CIA, 2015. *The World Factbook. Angola – economy* [online database]. Langley: Central Intelligence Agency, 2015 [cit. 15. 4. 2016]. Dostupné z <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ao.html>

COLLIER, Paul, 2009. *Miliarda nejchudších. Proč se některým zemím nedaří a co s tím*. Praha: Nakladatelství Vyšehrad, spol. s r. o. ISBN 978-80-7429-010-7.

GERELMAA, Lkhagva and Koji KOTANI, 2013. Further Investigation of Natural Resources and Economic Growth: Do Natural Resources Depress Economic Growth? *International University of Japan, Economics & Management Series*. July 2013.

GYLFASON, Thorvaldur and Gylfi ZOEGA, 2004. Natural Resources and Economic Growth: The Role of Investment. *DEGIT Conference Papers*. 2004. No. c009_011.

GYLFASON, Thorvaldur, 2001. Natural Resources and Economic Growth: What is the Connection? *CESifo Working Papers*. August 2001, no. 530. ISSN 1617-9595.

HAMPL, Mojmir, 2004. *Vyčerpání zdrojů – skvěle prodejný mýtus*. Praha: CEP – Centrum pro ekonomiku a politiku v Praze. ISBN 80-86547-28-0.

HAYAT, Arshad, 2014. FDI and Economic Growth: The Role of Natural Resources. *IES Working Paper*. 2014, no. 36.

HOLMAN, Robert, 2011. *Ekonomie. 5. vydání*. Praha: C. H. Beck. ISBN 978-80-7400-006-5.

HUSAIN, Aasim H. et al., 2008. Fiscal Policy and Economic Cycles in Oil-Exporting Countries. *IMF Working Papers*. November 2008, vol. 8, no. 253. ISSN 1018-5941.

CHAMBERS, Dustin and Jang-Ting GUO, 2009. Natural Resources and Economic Growth: Some Theory and Evidence. *Annals of Economics and Finance*. 2009, vol. 10, no. 2. ISSN 1529-7373.

JENÍČEK, Vladimír a Jaroslav FOTLÝN, 2010. *Globální problémy světa v ekonomických souvislostech*. Praha: C. H. Beck. ISBN 978-80-7400-326-4.

JENÍČEK, Vladimír, 2002. *Globalizace světového hospodářství. 1. vydání*. Praha: C. H. Beck. ISBN 80-7179-787-1.

JUREČKA, Václav a kol., 2010a. *Makroekonomie*. Praha: Grada Publishing, a.s. ISBN 978-80-247-3258-9.

JUREČKA, Václav a kol., 2010b. *Mikroekonomie*. Praha: Grada Publishing, a.s. ISBN 978-80-247-3259-6.

KADEŘÁBKOVÁ, Anna a Václav ŽDÁREK, 2006. *Makroekonomická analýza*. Praha: Vysoká škola ekonomie a managementu. ISBN 80-86730-05-0.

KEŘKOVSKÝ, Miloslav a Jiří LUŇÁČEK, 2012. *Úvod do mikroekonomie – s využitím prvků distančního studia. 1. vydání*. Praha: C. H. Beck. ISBN 978-80-7179-365-6.

KLIMENT, P. a J. STOULIL, 2016. *Ropa a ekonomika. Co všechno ovlivňuje její cenu* [online]. Praha: ROPA.cz, 2016 [cit. 19. 1. 2016]. Dostupné z <http://www.ropa.cz/ropa-a-ekonomika>

KOTLER, Philip a kol., 2007. *Moderní marketing. 4. evropské vydání*. Praha: Grada Publishing, a.s. ISBN 978-80-247-1545-2.

KUNEŠOVÁ, Hana, Eva CIHELKOVÁ a kol., 2006. *Světová ekonomika, nové jevy a perspektivy. 2. doplněné a přepracované vydání*. Praha: C. H. Beck. ISBN 80-7179-455-4.

LANDES, David S., 2004. *Bohatství a bída národů. Proč jsou někteří tak bohatí a někteří tak chudí*. Praha: Nakladatelství BB/art. ISBN 80-7341-291-8.

MINISTERSTVO PRŮMYSLU A OBCHODU ČR, 2014. *Surovinová politika v oblasti nerostných surovin* [online]. Praha: Ministerstvo průmyslu a obchodu ČR, 2014 [cit. 18. 1. 2016]. Dostupné z <http://www.mpo.cz/dokument6621.html>

MINISTERSTVO ZAHRANIČNÍCH VĚCÍ ČR, 2015. *Souhrnná teritoriální informace* [online]. Praha: Ministerstvo zahraničních věcí ČR, 2015 [cit. 14. 4. 2016]. Dostupné z http://www.mzv.cz/ekonomika/cz/servis_exporterum/teritorialni_informace/index.html

MUSIL, Petr, 2009. *Globální energetický problém a hospodářská politika – se zaměřením na obnovitelné zdroje*. Praha: C. H. Beck. ISBN 978-80-7400-112-3.

OPEC, 2015. *Annual Statistical Bulletin*. Vienna: OPEC, 2016. ISSN 0475-0608.

OPEC, 2016a. *About us, Brief History* [online]. Vídeň: OPEC, 2016 [cit. 1. 3. 2016]. Dostupné z http://www.opec.org/opec_web/en/about_us/24.htm

OPEC, 2016b. *About us, Member Countries* [online]. Vienna: OPEC, 2016. [cit. 4. 3. 2016]. Dostupné z http://www.opec.org/opec_web/en/about_us/25.htm

PAPYRAKIS, Elissaios and Reyer GERLAGH, 2003. *Natural Resources: A Blessing or a Curse? FEEM Working paper*. January 2003, no. 8. ISSN 2037-1209.

PAPYRAKIS, Elissaios and Reyer GERLAGH, 2004. *The Resource Curse Hypothesis and its Transmission Channels*. *Journal of Comparative Economics*. 2004, vol. 32, pp. 181-193. ISSN 0147-5967.

PFAUSER, Lukáš, 2011. *Válka v Iráku 2003: příčiny, důsledky a kontext* [online]. Praha: Metodický portál RVP.CZ, 2001 [cit. 14. 4. 2016]. Dostupné z <http://clanky.rvp.cz/clanek/c/g/13759/VALKA-V-IRAKU-2003-PRICINY-DUSLEDKY-A-KONTEXT.html/>

RELIANTCO INVESTMENTS LTD, 2016. *Obchodování se zemním plynem* [online]. Praha: Reliantco Investments Ltd, 2016 [cit. 17. 2. 2016]. Dostupné z <https://www.ufx.com/cs-CZ/aktiva/komodity/zemn%C3%AD-plyn/>

SACHS, Jeffrey D. and Andrew M. WARNER, 1999. The Big Push, Natural Resource Boom and Growth. *Journal of Development Economics*. 1999, vol. 59, pp. 43-76. ISSN 0304-3878.

SACHS, Jeffrey D. and Andrew M. WARNER, 2001. Natural Resources and Economic Development. The Curse of Natural Resources. *European Economic Review*. 2001, vol. 45, pp. 827-838. ISSN 0014-2921.

SEJÁK, Josef, 2002. Principy a metody oceňování životního prostředí. *Životne prostredie*. 2002, vol. 36, no. 1. ISSN 0044-4863.

SEJÁK, J. a kol., 1999. *Oceňování pozemků a přírodních zdrojů*. Praha: Grada Publishing, spol. s r. o. ISBN 80-7169-393-6.

SIRŮČEK, Pavel a kol., 2007. *Hospodářské dějiny a ekonomické teorie (vývoj – současnost – výhledy)*. Slaný: Melandrium. ISBN 978-80-86175-03-4.

STATISTA, 2016. *OPEC Crude Oil Price Annually 1960-2016* [online database]. Hamburk: Statista GmbH, 2016. [cit. 25. 3. 2016]. Dostupné z <http://www.statista.com/statistics/262858/change-in-ope-c-crude-oil-prices-since-1960/>

STIJNS, Jean-Philippe C., 2000. Natural Resource Abundance and Economic Growth Revisited. *University of California at Berkeley – Department of Economics*. November 2000.

ŠAFÁŘ, Jiří, 1984. *Surovinové zdroje a jejich racionální využití*. Praha: SNTL – Nakladatelství technické literatury.

ŠMÍD, Tomáš a kol., 2010. *Vybrané konflikty o zdroje a suroviny*. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav. ISBN 978-80-210-5351-9.

TORRES, Nuno and Óscar AFONSO, 2008. Re-evaluating the Impact of Natural Resources on Economic Growth. *FEP Working Papers*. June 2008, no. 278.

TRAXLER, Jan, 2011. *Jak vydělat na uhlí* [online]. Brno: FINEZ Investment Management, 2011 [cit. 17. 2. 2016]. Dostupné z <http://www.finez.cz/odborne-clanky/oborove-analyzy/jak-vydelat-na-uhli/>

UNDP, 2015. *Human Development Report 2015. Work for Human Development*. New York: UNDP. ISBN 978-92-1-126398-5.

URBAN, Jan, 2015. *Teorie národního hospodářství. 4., aktualizované vydání*. Praha: Wolters Kluwer, a. s. ISBN 978-80-7478-724-9.

VORÍŠEK, Martin, 2015. *Důvody poklesu ceny ropy* [online]. Praha: O ENERGETICE.cz, 2015 [cit. 25. 3. 2016]. Dostupné z <http://oenergetice.cz/ropa/duvody-poklesu-ceny-ropy/>

VOŠTA, Milan, 2008. *Změny v rozmístění světového hospodářství*. Praha: Nakladatelství Oeconomica. ISBN 978-80-245-1105-4.

WORLD BANK, 2016a. *Data: GDP growth (annual %)* [online database]. Washington DC: The World Bank, 2016 [cit. 25. 3. 2016]. Dostupné z <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG>

WORLD BANK, 2016b. *Data: GDP per capita, PPP (current US\$)* [online database]. Washington DC: The World Bank, 2016 [cit. 25. 3. 2016]. Dostupné z <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.PP.CD>

Seznam zkratek

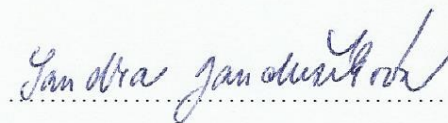
Zkratka	Význam zkratky	Anglický ekvivalent
CIA	Ústřední zpravodajské služby	Central Intelligence Agency
HDI	Index lidského rozvoj	Human Development Index
HDP	Hrubý domácí produkt	Gross Domestic Product
OPEC	Organizace zemí vyvážejících ropu	Organization of the Petroleum Exporting Countries
UNDP	Rozvojový program OSN	United Nations Development Programme

Prohlášení o využití výsledků diplomové práce

Prohlašuji, že

- jsem byla seznámena s tím, že na mou diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. – autorský zákon, zejména § 35 – užití díla v rámci občanských a náboženských obřadů, v rámci školních představení a užití díla školního a § 60 – školní dílo;
- beru na vědomí, že Vysoká škola báňská – Technická univerzita Ostrava (dále jen VŠB-TUO) má právo nevýdělečně, ke své vnitřní potřebě, diplomovou práci užít (§ 35 odst. 3); - souhlasím s tím, že diplomová práce bude v elektronické podobě archivována v Ústřední knihovně VŠB-TUO a jeden výtisk bude uložen u vedoucího diplomové práce. Souhlasím s tím, že bibliografické údaje o diplomové práci budou zveřejněny v informačním systému VŠB-TUO;
- bylo sjednáno, že s VŠB-TUO, v případě zájmu z její strany, uzavřu licenční smlouvu s oprávněním užít dílo v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- bylo sjednáno, že užít své dílo, diplomovou práci, nebo poskytnout licenci k jejímu využití mohu jen se souhlasem VŠB-TUO, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly VŠB-TUO na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše).

V Ostravě dne 22. dubna 2016

Sandra Jandušíková